

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju

Diplomski rad

Alternativna kultura u urbanom kontekstu na primjeru
Studentskog centra i prostora Medike u Zagrebu

Dino Vukušić

Mentorica: dr.sc. Jana Šarinić

Zagreb, prosinac 2016.

Sadržaj:

1. Predgovor	3
2. Teorijski okvir i metodologija istraživanja	
2.1 Alternativna kultura (ili subkultura)	5
2.2 Urbani kontekst i prostorno pozicioniranje alternativne kulture	9
2.3 Metodologija istraživanja	13
2.4 Studentski centar	14
2.5 Elementi alternativne kulture: fenomen „skvotiranja“ i <i>do it yourself</i> koncept	17
3. Studija slučaja Medika	
3.1 Uvod u istraživanje Medike	21
3.2 Etnografija Medike	
3.2.1 „Skvotiranje“ u prostoru Medike	24
3.2.2 Medika danju: raznolikosti sadržaja unutar prostora	28
3.2.3 Večernji sati u Mediki: mjesto sastajanja raznih stilova	31
3.2.4 „Jedna sasvim obična noć“	34
3.3 Diskusija	36
4. Zaključak	38
5. Literatura	40
6. Prilozi	
6.1 Fotografije	44
6.2 Transkripti	65
6.3 Dnevnik promatranja	73

1. Predgovor

Istraživanje alternativne kulture u gradu Zagrebu seže u osamdesete godine 20. stoljeća, nastavlja se kroz devedesete, a danas je ostalo relativno zapostavljeno u okviru hrvatske sociologije. Okupljališta pripadnika različitih subkultura bilo je mnogo, ali su samo neka od njih preživjela sve promjene tijekom vremena, neka su doživjela preinake u vidu promjene namjene prostora, dok su neka ostala zauvijek zapisana samo u internoj memoriji pojedine "škvadre" (Perasović, 2001.). Zagreb je kroz svoju relativno nedavnu prošlost ponudio brojna mjesta koja su se mogla analizirati u kontekstu prostornog utemeljenja mladenačkih životnih stilova, počevši od "Zvečke", "Ribnjaka", "Melina", "Pogona Jedinstvo", "Studentskog centra", "Klaonice" pa sve do najrecentnijeg žarišta Medike. Svako od navedenih mjesta ostavilo je trag na sceni koju možemo promatrati kroz prizmu teorija o subkulturama, alternativnoj kulturi ili pak općenito mladenačke svakodnevice u raznim društvenim kontekstima (Hebdige, 1980.). Odnos grada i kulture moguće je promatrati na nebrojeno mnogo razina, kroz prizmu povijesti, umjetnosti, estetike, arhitekture ili njihove dijalektike. Međudjelovanje tih faktora stvara simboličku i identitetsku sliku pojedinog urbanog realiteta te otvara mogućnosti njegovog istraživanja.

Cilj ovoga rada je utvrditi postojanje i istražiti alternativnu kulturu na dva mjesta u gradu Zagrebu. Veći dio istraživanja odnosi se na lokacije na u Pierottiovoj ulici (bivša tvornica Medika), dok Studentski centar (SC) predstavlja svojevrsno povijesno utemeljenje „scene“ u gradu. Inicijalna ideja rada je bila posvetiti jednaku pozornosti jednom i drugom mjestu, ali već pri prvim izlascima na teren stekao se dojam kako u SC-u postoji vrlo malo toga što bi moglo spadati u temu našeg istraživanja. Ne umanjujući vrijednost pojedinih kulturnih sadržaja koji svoje mjesto nalaze u SC-u ipak smo mišljenja kako Studentski centar danas ne predstavlja žarište kakvo je bilo tokom 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća. SC ostavio je dubok trag u razvoju alternativne scene u Zagrebu kao žarište i izvorište heterogene scene unutar svog mikrokonteksta. Velesajamsku prošlost na prostoru SC je zamijenio kulturni "rasadnik" raznih žanrova umjetnosti, a njegova okolica postala je okupljalište mnogih generacija mladih ljudi u Zagreba (Vukić, 2014.). Paralelno s promjenom društvenog konteksta devedesetih godina dolazi do svojevrsnog smirenja aktivnosti vezanih uz SC, no pojedini fragmenti tadašnje scene ili pak segmenti novog vremena nastavljaju priču o Studentskom centru. Prostor na adresi Savska 25, prepun materijalne i simboličke memorije mnogih generacija, i danas predstavlja mjesto susreta i okupljanja aktera na alternativnoj

kulturnoj sceni, ali važnost i „brojka ljudi“ koja je postojala u prošlosti više ne „obitava“ na ovoj lokaciji.

Drugo mjesto koje analiziramo kroz ovaj rad smješteno je nedaleko od SC-a, a to je unutrašnjost i okolica zgrada nekadašnje tvornice lijekova Medika, koje početkom 2000-ih godina počinje pružati okvir za nastanak novog žarišta alternativne kulture grada (Cvek et al, 2013.). Naglasak stavljamo na Mediku upravo zbog aktualnosti njenog postojanja i njene važnosti na alternativno-kulturnoj „karti“ Zagreba. Za razliku od drugih mjesta „skvotiranja“ Medika je opstala i etablirala se kao svojevrsni *mix* raznih subkulturnih stilova, aktera i širokog spektra manifestacija alternativne kulture. Ovom studijom slučaja željeli smo prikazati cjelovitu sliku Medike, posvetiti jednaku pozornost događanjima tokom dana i tokom noći te opisati sve grupe koje djeluju unutar prostora. „Skvotiranje“ u prostoru Medike posvećeno je posebno poglavlje upravo iz razloga što postojanje „skvota“ predstavlja jednu specifičnost Medike u kontekstu Zagreba, ali i uklapa se u širi europski pa i svjetski kontekst organiziranja ovakve vrste života unutar mjesta kao što je Medike. Svakako je važno spomenuti kako je broj sadržaja, a samim time i aktera u prostorima Medike jako velik te time predstavlja veliki problem istraživaču koji pokušava stupiti u kontakt s većim brojem ljudi. Ideja je bila „pokriti“ većinu ili gotovo sve „sekcije“ Medike te razgovarati sa onim ljudima koji kreiraju program Medike, „skvoterima“ („stanarima“), ali i ljudima koji su posjetitelji Medike i nisu direktno involvirani u njen rad. Pojmove kao što su subkultura, životni stil i adolescenti nije moguće detaljno opisati, a samim time i objasniti bez stupanja u direktni kontakt s akterima unutar samih grupacija. Vodeći se ovakvim pristupom, ideja rada je da kroz polustrukturirane intervjuje, promatranje (sa sudjelovanjem i bez njega) te iščitavanjem relevantne literature što je moguće više doprijeti do scene i odnosa na U njoj.

U prvom dijelu teksta prikazat ćemo neke od subkulturnih teorija kojima smo se vodili kroz ovo istraživanje. Kako je korpus teorijskih aspekata sociologije subkultura velik odlučili smo izdvojiti neke koncepte koji mogu pomoći pri opisivanju i analizi proučavanog fenomena ostavljajući prostora za daljnje istraživanje koji bi za sobom donijelo implementaciju još širih i kompleksnijih teorijskih elemenata. Nakon teorijskog okvira prikazat ćemo „odnos“ alternative i Zagreba, detektirat koje su to točke koje predstavljaju mjesta okupljanja raznih grupacija te pokazati kako je hrvatska sociologija ne odveć opširno pisala o takvim fenomenima. Prikaz Studentskog centra kroz povijest i danas uvesti će nas u središnji *case-study* rada - Mediku. Završna diskusija ponudit će nalaze i analizu istraživanja te neke smjernice za daljnji rad na ovoj temi.

1. Teorijski okvir i metodologija istraživanja

1.1 Alternativna kultura (ili subkultura)

Pojavom prvih adolescentskih grupacija koje su svojom, bilo vizualnom, verbalnom ili općenito simboličkom prezentacijom odstupale od obrazaca dominantne kulture javlja se i tendencija znanstvenog proučavanja ovog fenomena. Radovi na ovu temu svoje korijene pronalaze u djelovanju autora Čikaške škole urbane sociologije, ponajviše u njenom metodološkom aspektu. Monografske studije nastale dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća su ono što je definiralo Čikašku školu i stvorilo dominantno polje interesa njenih autora (Čaldarović, 1985). Metodološki aspekti čikaških autora od velike su važnosti za daljnji razvoj kvalitativne metodologije te su mnoge kasnije studije vezane uz urbanu svakodnevnicu pisane upravo na tim temeljima. Interes autora za svakodnevnicu brzorastućeg Chicaga iznjedrio je nekoliko važnih monografija koje se bave raznim grupacijama koje dolaze i žive u Americi tog vremena. Trasher (1927) je napisao knjigu pod nazivom „The Gang“ koja se bavila bandom u gradu, Southland (1937) je pak „ukoričio“ priču „profesionalnog lopova“, dok „Zlatna obala i slum“ predstavlja detaljnu analizu temeljenu na teoriji koncentričnih krugova u Chicagu (Zorbaugh, 1929). Za samu teoriju koncentričnosti Chicaga zaslužan je Burgess (1925), a jedan od najvažnijih autora čikaške škole Robert Park nudi ponajbolji opis pristupanja analiziranim fenomenima kada govori o gradu kao laboratoriju za društvena istraživanja (Čaldarović, 2012). Ideja većine monografija bila je prikazati sve specifičnosti grupa prepoznatih unutar gradskog života, a samim time većina se ticala onoga što često biva označeno kao devijantno, a zapravo je neizostavni dio gradskog realiteta. Obradivane grupacije i fenomeni koje one predstavljaju posjeduju brojne osobine koje ih izuzimaju iz dominantnih kulturnih obrazaca, a kreiranjem svojih vlastitih unutargrupnih „pravila i posebnosti“ postaju referentni okvir za velik broj pojedinaca. Autora koji su djelovali u okviru ove škole je još mnogo i postoji još mnogo tekstova koji bi se mogli navesti u svijetlu opisivanja i analize specifične patologije svakodnevnog u Chicagu, ali već i ovim kratkim pregledom postaje jasno zašto je upravo ovaj period akademskog stvaralaštva označen kao početak za daljnje bavljenje nečime što će se nazivati teorije subkultura.

Pojam „delikventna subkultura“, koji u sociologiju uvodi Albert Cohen (1955), poprima značajke jednog od krovnih modela proučavanja mladih 1950-ih godina. Bazirana na proučavanju socijalizacijskog aspekta, a ne pretpostavkama kako delikvent mora biti obilježen

nekom posebnom fizičkom ili psihološkom karakteristikom, teorija „delikventne subkulture“ uvodi termine kao što su grupna autonomija, referentni okvir i referentna grupa (Perasović, 2001)¹. Ova tri pojma opisuju koji su to „stupovi“ kojima se osoba okreće u svojoj vlastitoj socijalizaciji tj. koje su vodilje za njezino formiranje. Grupna autonomija označava situaciju u kojoj je svaki pritisak „izvana“ na grupu nedopustiv, a članovi tretiraju jedino neformalni pritisak grupe kao prihvatljiv (A. Cohen, 1955). Referentni okvir i referentna grupa imaju ulogu „orijentira“ prema čijim nahođenjima pojedinac donosi odluke te prema čijem vrijednosnom sustavu pokušava djelovati. Označavajući „djelovanje“ kao jedno od ishodišta subkulturnih pokreta približavamo se definiranju subkulture kao solucije problema klasne strukture društva (Perasović, 2002: 489), kako su to vidjeli autori Birminghamske škole, marksističke orijentacije. S druge strane, „Mertonovi učenici“ (Cohen, Cloward i dr.), koristeći funkcionalistički pristup, vide subkulturu također kao soluciju, ali nevezanu uz problematiku klasne strukture društva, već kao odgovor strukturnim blokadama kulturološki postavljenim ciljevima dominantne kulture (Perasović, 2002: 489).

„Mladenačka opozicija“, upravo tako je Theodore Roszak (1978) u podnaslovu svoje knjige ukratko opisao poziciju fenomena kojim se bavio pišući o „kontrakulturnim pojavama“ krajem 1960-ih godina. Rečenica kojom je ustvrdio kako su „mladi odnijeli pobunu s pisacih stolova odraslih“ (Roszak, 1978: 30) možda najbolje metaforički dočarava razmišljanja o kontrakulturnim pokretima toga vremena. Naglašavanjem „generacijskog konflikta“ zapravo govorimo o „sukobu“ na relaciji roditeljska kultura naspram nečega što se, tada, sve češće naziva adolescentski životni stil (Hebdridge, 1980).

Teorija etiketiranja (Becker, 1969) govoreći o „moralnim poduzetnicima“ i „moralnim križarima“ postavlja okvir unutar kojega moramo razumjeti kojim procesom dolazi do segregacije unutar kulture pri kojoj „oni“ drugi bivaju označeni kao devijantni. Na tragu Beckerove teorije etiketiranja Stanley Cohen razrađuje koncept „moralne“ panike (1972/80) (Perasović, 2001). „Moralna panika pretjerana je reakcija medija, policije i javnosti na ponašanje određenih društvenih grupa, najčešće mladih“ (Krznar, 2014; 5). Cohen je istaknuo ulogu masovnih medija kao „moderatora“ ustaljenih društvenih vrijednosti prema kojim je moguće ustvrditi što je devijantno, a što ne (S. Cohen, 1972/80; 14, prema Perasović, 2001). Preuzimajući Beckerovu terminologiju detektirao je „moralne poduzetnike“ koji kroz sredstva masovnog informiranja dobivaju javnu podršku u obračunavanju sa „otpadnicima“ i „autsajderima“. Proces „moralne panike“ odvija se kroz nekoliko faza, od kojih je za potrebe

---

¹ Česta referiranja na knjigu *Urbana plemena B. Perasovića* produkt su izostanka opširnije literature na ovu temu u Hrvatskoj te nedostupnosti nekih originalnih djela koja navodimo.

našeg rada na ovu temu najvažnije istaknuti „inventorij“, „slike“ i „eksploataciju“. Medijski inventori analizira se u tri dimenzije, „preuveličavanje i distorzija“, „predikcija“ i „simbolizacija“ (Perasović, 2001). Prva dimenzija proučava medijsku prezentaciju događaja koja često svojom sugestivnošću služi kako medij perpetuiranja dominantnih kulturnih obrazaca. Predikcija, kao nastavak distorzije sugerira kako će se neki nemili događaj vezan uz devijantnu grupaciju sigurno ponoviti, te kako je prijetnja sveprisutna. Zadnja faza, „simbolizacija“, važna je jer se njome u svakodnevni diskurs implementira simbolički jaka riječ koja označava nešto problematično, a kod Cohena nalazimo primjere koje naziva „rockeri“ i „modsi“. U svjetlu našeg rada možemo govoriti o „Mediki“, „skvoterima“ i sl. (S. Cohen, 1972). „Slike“, kao etapa stvaranja „moralne panike“, početak je procesa etiketiranja. „Termini kao što su huligani, rulja i razbojnici ušli su u mitologiju da bi osigurali stigmatu primjenjivu na one koji rade određena djela, nose određenu odjeću i pripadaju određenom socijalnom statusu (Cohen, 1972/80; 57, prema Perasović, 2001). Služe kako bi se zabrinutoj javnosti ponudilo „vizualno objašnjenje“ problematične grupe i stvorila simbolička „etiketa“ povezana s istom. Posljednja etapa, „eksploatacija“, koja je od velike važnosti u kontekstu proučavanja alternative u zagrebačkom kontekstu, označava početak eksploatiranja u komercijalnoj i ideološkoj dimenziji. Tržište se počinje okretati prodaji specifične odjeće ili drugih predmeta koji su karakteristični za „devijante“, sama mjesta koja ih „ugošćuju“ okreću se direktnoj zaradi od programa namijenjenih pojedinim grupacijama, a neke „kulturna“ mjesta opstaju upravo zbog svoje „kulturnosti“ koja u jednom periodu povijesti nije bila prepoznata kao nešto društveno prihvatljivo. „Ideološka eksploatacija uključuje grupe i pojedince koji koriste referiranje na devijaciju za svoje ciljeve, religijske ili političke (Perasović, 2001; 108).

Jednom kada smo pozicionirali subkulturu naspram šireg društvenog konteksta, te barem ukratko prikazali probleme koegzistiranja dominantne kulture i subkulturnih grupacija nužno je prikazati još jedan aspekt u kojemu se manifestira „djelovanje“ subkulture o kojemu smo već govorili. Birminghamska škola, a posebno nekoliko autora, od velike ju važnosti kada spominjemo odrednice znanstvenog definiranja pojma subkulturno, odnosa subkulture naspram dominantne kulture, ali jednako tako i analize međusobnog odnosa raznih stilova. Phil Cohen (1972) analizirao je subkulturu na nekoliko razina, uočio je kako subkulturne grupacije posjeduju svoj „plastični dio“ unutar kojeg su sadržani odijevanje i glazba koju preferiraju, dok postoje i „infrastrukturne“ odrednice u vidu „slenga“ i „rituala“ (Cohen, 1972). Subkulturni konflikt se prema Cohenu također odvija na dvije razine, jedna je sukob s „roditeljskom kulturom“ o kojem smo raspravljali ranije u tekstu, dok se drugi povezuje s odnosom između različitih grupacije. Ustvrdje kako odnosi raznih grupa na sceni, mogu u

jednom trenutku predstavljati rezultat implementiranje određenih simboličkih obrazaca iz roditeljske kulture koje mladi unose u subkulturni život (primjer skinheadsa i vrijednosti radničke klase) (Cohen, 1972). U daljnjem radu ćemo detaljnije teoretizirati spomenute odnose i prikazati njihovu koegzistenciju na primjeru zagrebačke scene, točnije Medike. Još jedna stvar koja predstavlja važan nalaz u radu Phila Choena je istraživanje „teritorijalnog“ aspekta subkulture. „Teritorijalnost je proces kroz koji se prostorne granice koriste kao granice grupe i ispunjavaju subkultunim sadržajem“ (Cohen, 1972; 85).

Kako smo već u prethodnom odlomku istaknuli, unutar subkulturne scene postoje različitosti među raznim grupacijama (subkulturnim pravcima). Thronton (1995) je pišući o „klubovima“ u Britaniji naglasila kako na takvim mjestima ne možemo govoriti o unificiranoj subkulturi već o „miksi subkultura koje dijele teritorijalnu pripadnost, ali zadržavaju svoje posebnosti koje se tiču odijevanja, glazbe koju slušaju i cijelog spektra rituala koje prakticiraju“ (Thronton, 1995; 200). Svaka subkulturna grupa posjeduje određeni „subkulturni kapital“ koji se razlikuje od drugih i „njegovanjem“ učvršćuje unutargrupnu koheziju, ali i jasno definira granice prema drugim subkulturama. Pozivajući se na rad „čikaških“ autora, koji su postavili temelje budućeg bavljenja subkulturnim teorijama, Thronton nudi dva primjera koji prikazuju primjere u kojima pripadnici jedne grupe kroz svoj „kapital“ stvaraju odmak od „ostatka“. Becker je u svojoj analizi „devijantne“ grupe „jazz glazbenika“ uočio kako „jezzeri“ sebe vide kao „vlasnike“ specijalnog vida ponašanja koji su nazivali „hip“ te su putem takvog stava stvarali distinkciju između sebe i svoje vlastite publike (Becker, prema Thronton, 1995). Drugi primjer vidimo u radu Neda Polskog koji pišući o „bitnicima“² prikazuje kako se „bitnici“ unutar sebe i naspram drugih pozicioniraju kroz tri kategorije, razlika između njih i „jazzera“ je upravo u toj trećoj kategoriji koju su nazivali „hipsterima“ koji su dijelili „bitničku“ strast prema drogama i „jazz“ glazbi, ali su zbog svojeg „hipster stava“ bili etiketirani kao prepotentni i drugačiji (Polsky, 1967; 149, prema Thronton, 1995). Ova dva primjera iz najranijeg proučavanja subkultura naveli smo kako bi pokazali koji su to mehanizmi koji djeluju prema fragmentaciji i diferencijaciji na subkulturoj sceni.

Kako je vrijeme prolazilo pojavile su se brojne subkulture, te brojni autori koji su opisivali distinkcije među njima. Hebdige (1980), kroz prizmu pojave punka, analizirajući

---

² „Inače, riječ bit (eng. *beat*) znači “udarati takt, držati takt, bubnjati”. Neki drugi istraživači bitničkog pokreta smatraju da ova “višeznačna imenica” nastaje od engleske riječi “beatitude” (blaženstvo) i “dead-beat”(izmoren,malaksao...). No, neovisno od svih ovih, ipak, zanimljivih nedoumica, jedno drugo je neosporno. Pod nazivom bit, bitnik i bitnici u pedesetim godinama ovog stoljeća okupila se velika grupa mladih intelektualaca pokušavajući da izvan ustaljenih konvencija započne življenje novog stila života.“ (Anđelković, 2007)

kontekst nastanka ove izrazito provokativne subkulture, ne govori samo o jednoj dimenziji subkulturnog otpora ili povezivanja (kontra dominantne kulture), već i o rasno i klasno utemeljenim odrednicama stilova (Hebdige, 1980). Kada sagledamo sve napisano u ovom odlomku, možemo zaključiti kako postoji nešto što označavamo kao subkulturni kapital koji posjeduje određena grupa.

S promjenama na subkulturnoj sceni, te općenito promjenama društva kroz vrijeme pojavila se nužnost stvaranja novih subkulturnih teorija. Često nazivane „postsubkulturalne teorije“ unijele su neke nove pojmove putem kojih se objašnjavaju promijenjeni oblici subkulturnih pojavnosti (Krnić i Perasović, 2013). David Muggleton (1997, 2000) vodeći se Baudrillardovom teorijom hiperrealnosti govori kako je subkulturni stil postao određena simulacija, kopija bez originala, lišen strukturalnih elemenata kao što su klasa, spol, etnicitet, te je izdvojen iz socijalne strukture (prema Krnić, Perasović, 2013). Također navodi kako „nema razloga za ideološki angažman, već postoji samo stilistička igra koju valja igrati“ (Muggleton, 1997; 198, prema Krnić, Perasović, 2013). Primjenom ovakve teorije jedan od naših ciljeva je ispitati postoji li unutar Medike prostor za raspravu o „postsubkulturi“ u kontekstu „postmoderne“ u kojoj prema, nekim autorima, trenutno živimo. Maffesoli (1996) uvodi pojam „novoplemena“ koje „označava forumu bez rigidnog oblika organizacije kakvu poznajemo, više se odnosi na određeno ozračje, stanje uma i po mogućnosti se izražava kroz životne stilove koji preferiraju izgled i formu (Maffesoli, 1996; 98, prema Krnić, Perasović, 2013).

1.2 Urbani kontekst i prostorno pozicioniranje alternativne kulture

U kontekstu urbanog društva možemo govoriti kako su urbano i moderno rodno mjesto subkulture mladih i adolescentskih životnih stilova već oko pola stoljeća (Perasović, 2001.) Subkultura se nameće kao jedan od vapaja mladih ljudi za pronalaskom vlastitog identiteta te smještanja unutar mreže socijalizacijskih odnosa u sredini gdje obitavaju. Odgovarajući „roditeljskoj kulturi“ mladi ljudi prihvaćaju alternativne kulturne obrasce. Budući da su u prethodnim rečenicama spomenute dvije komponente, urbano i životni stilovi, zaključujemo kako su ova dva fenomena usko povezana. Subkulturni stilovi ne poznaju granice, ali ipak u sebi sadrže specifičnosti lokalne sredine (Williams, 2007). Primjerice Wood (1999) opisuje „skinheadse“ koji kao pripadnici tog subkulturnog stila postoje i u SAD-u i u Britaniji njegujući slične manifestne i latentne obrasce ponašanja. Ipak, među njima postoje različitosti utemeljene u lokalnoj sredini, kao što su stupanj agresije, nivo „rasizma“ prisutan

unutar grupe i sl. (Wood, 1999). Ovakvim pristupom mogli bi svaku subkulturnu grupaciju prikazati u njenom globalno i lokanom određenju, ali zbog konciznosti teksta koncentrirati ćemo se na primjere subkulturnog funkcioniranja grada Zagreb, te ponuditi pregled lokacija koje su poslužile kao prostorno utemeljenje pojedinih stilova. Važno je za daljnje objašnjenje prostorne komponente subkultura raščlaniti dvije vrste mjesta o kojim ćemo govoriti. Neka mjesta u gradu postaju mjesta sastajanja aktera alternativne scene, ali jednako tako važno je naglasiti kako postoji razlika između ovakvih tipova prostora koje grupacije „okupiraju“ i koriste ih za međusobno druženje i prostora koji nude „dugoročno“ rješenje prostornog pozicioniranja alternativne kulture u gradu.

Lokacije u gradu koje jedna subkulturna grupa „okupira“ često se mijenjaju, prolaze kroz procese odlaska i dolaska raznih aktera, neka od njih zažive i ostaju u trajnoj simboličkoj memoriji ili praksi pojedine skupine, dok neka nikada ne postanu žargonom škvadri rečeno „the mjesta“. S obzirom na veličinu Zagreba, prvenstveno govoreći o užem centru grada koji nije prevelik i nudi nekoliko većih javnih površina nije čudno što su mnoge „škvadre“ došle u direktni kontakt jedni s drugima te počeli dijeliti lokacije i zajedno kreirati „mikroklimu“ pojedinog prostora. Često se može čuti kako postoje, „pankeri“ s „Mažuranca“, „metalci“ s Ribnjaka ili „skins“ s „Tomislavca“. U prilogu 1 prikazujemo kartu Donjeg grada kao subkulturno „najživljeg“ dijela Zagreba te vođeni dugogodišnjim praćenjem scene ističemo nekoliko mjesta koja su kroz zadnjih deset godina služila kao okupljališta, neka od njih i danas imaju tu ulogu. Nekoliko je načina na koje pojedini javni prostor u gradu postaje mjesto subkulturnog okupljališta. Neka mjesta su se profilirala zbog blizine pojedinog objekta koji se nalazi u njihovoj blizini (primjer „Tvornice“ u Šubićevoj ulici), neka mjesta su kroz godine postala dio kolektivnog identiteta neke od zagrebačkih supkultura („punkeri s Mažuranca“), neka su pak kratkoročno mjesta ovakvog tipa gdje određena generacija pripadnika subkulture u određenom vremenu obitava, a pojavom novih aktera na sceni to mjesto prepušta primat nekoj drugoj lokaciji („Melin“). Komunikacija među akterima na sceni najčešće se odvija usmenim putem, informacije o mjestima i događanjima najčešće se prenose osobnim kontaktom pripadnika subkulturne grupe (Thornton, 1996).

Drugi vid prostornog pozicioniranja „alternative“ u gradu su lokacije koje predstavljaju „dugoročna“ prostorna rješenja za aktere na sceni. U prvom dijelu odlomka govorili smo o okupljanjima pripadnika subkultura na javnim mjestima dok sada cijeli fenomen pozicioniramo unutar objekata koji po svojoj prvenstvenoj namjeni nisu javni prostori. Intervencije, kako fizičke tako i simboličke, unutar ovih objekata dovode do kreiranja prostora u gradu koji prerastaju u centre alternativne kulture ili barem nekih njenih

specifičnih dijelova. Kasnije u radu ćemo se dotaknuti odnosa ustaljenih subkulturnih stilova i mjesta ovakvog tipa, a za sada ćemo se zadržati na inicijalnom prikazu odnosa „prostor-alternativa“. Postoji velik broj primjera diljem Europe kako su napuštene zgrade postale središta zbivanja na alternativnoj sceni u pojedinom gradu. Amsterdamski Graansilo i berlinski Tachelessu su objekti u kojim se fizički, unutar urbanog prostora, pozicionirala alternativna kultura (Shaw, 2007) (vidi prilog 2). Oba prostora prikazuju kako proces „udomljavanja“ alternativne kulture proizlazi iz međusobnog utjecaja raznih faktora unutar urbane sredine kao što su, različitosti prisutne među akterima koji pripadaju raznim grupacijama, moć organiziranja, aktivnost pojedinih skupina, ukorijenjenost scene unutar urbane sredine i sl. Jednako tako, pozicioniraju alternativnu kulturu u domenu nasljedstva, urbanog planiranja i općenito odnosa gradskih vlasti prema gradskim prostorima i pojedinim grupama ljudi u gradu (Shaw, 2007).

Smještajući ovaj fenomen u kontekst grada Zagreba prepoznali smo nekoliko mjesta koja su kroz zadnjih pola stoljeće barem u jednom dijelu spomenutog razdoblja predstavljali prostorno utemeljenje alternativne kulture. Prostor Studentskog centra, „Močvara“, „Klaonica“ i „Medika“ su gradske lokacije unutar kojih je zagrebačka „alternativa“ tražila prostorno i simboličko utemeljenje kroz godine (prilog 3). U daljnjem tekstu fokusirat ćemo se na Studentski centar kao svojevršno ishodište ovog fenomena u Zagrebu te prikazati Mediku koja predstavlja najrecentniji premjer prostora „alternative“ u gradu.

Govoreći o jednom i drugom prostornom pozicioniranju alternativne kulture ne smijemo izostaviti javni prostor. Javni prostor u gradu definiramo „kao fizičke prostore u kojima se reflektiraju kultura, običaji, osobne impresije, javne vrijednosti i svakodnevne prakse jednog društva u trenutnoj konjunkturi vremena“ (Čaldarović, 2012; 120). U kontekstu naše podjele na dva odvojena principa života „alternative“ u gradu možemo govoriti kako prvi vid koristi javni prostor kao datost, provodeći vrijeme na javnim površinama. Drugi vid prostornog utemeljenja alternativne kulture tendira promjeni prostora koji nisu javni u svojoj srži (napuštene zgrade, tvornice i sl.) u prostore koji bi služili kao javni i prostori dostupni svim strukturama u gradu.

Proučavanje fenomena mladenačkih subkultura unutar hrvatske sociologije javlja se početkom 80-ih godina prošlog stoljeća (Perasović, 2001). Važno je napomenuti kako postoji određeno vremensko kaskanje za trendom analize spomenutog fenomena unutar sociologije na „zapadu“. Vremenskim pozicioniranjem početka sociologije subkultura u Hrvatskoj moguće je zaključiti kako su neke stvari analizirane tek nakon određenog vremena dok su inozemni autori (Cohen, Hebdrige, Hall i sl.) svoje radove stvarali paralelno s počecima

pojedinih scena u njihovim državama. Ipak, nakon inicijalnih radova, kao što su analize pojmova kontrakultura i subkultura (Drakulić, 1980), proučavanje studentskih pokreta i fenomena vizualnog odstupanja od odrednica dominantne kulture (Kuvačić, 1979), sociologija u Hrvatskoj hvata korak s pojavom sve heterogenije i dinamičnije subkulturne scene. Uoči početka sustavnog proučavanja adolescentskih životnih stilova unutar tadašnjeg društva pojavile su se grupacija mladih koju je šira javnost prepoznala kao devijantniji dio do tada jedinstvene „jugoslavenske omladine“- „hašomani“ (Perasović, 2001). Svojevrsnu protutežu „hašomanima“ čine „šminkeri“, a u isto vrijeme u Zagrebu nastaje grupacija obilježena agresivnim ponašanjem, „štemeri“, kolokvijalno poznati kao „Martićevci“ (Kalapoš, 1996). Kraj 70-ih i početak 80-ih godina donosi pojavu fenomena „rock glazbe“ koji stvara do tada najveću bazu za manifestiranje raznih adolescentskih stilova mladih koji su u direktnom sukobu ili pak paralelnom funkcioniranju s dominantnom kulturom. „Rock glazba“, koja je vrlo brzo nakon svog nastanka izašla iz okvira pukog glazbenog žanra i postala jedna od glavnih odrednica onoga što se počinje nazivati „pop kulturom“ ili „novim životnim stilom“ (Juvančić, 1997) u Jugoslaviji također počinje proces svoje „institucionalizacije“ putem fanzina, velikih koncerata domaćih izvođača, tržištem ploča i „rock kritika“ u medijima (Perasović, 2001). Unutar „rocka“ profiliraju se razni smjerovi koji, svaki zasebno, počinju tvoriti jedan od mogućih okvira za nastanak subkulturnog pokreta.

„Punk“ koji je početkom 80-ih na „zapadu“ već prošao svoju inicijalnu fazu i ušao u procese diferencijacije i segmentacije unutar pokreta, u Jugoslaviji počinje predstavljati vrlo raširen pokret među mladima. Ipak, izostalo je iscrpnih socioloških istraživanja punka i srodnih pokreta, s izuzetkom knjige *Punk pod Slovenci* koja je ponudila opširnu analizu „punk“ pokreta u Sloveniji. Kako možemo vidjeti na primjeru istraživanja u Beogradu (Joksimović i sur. 1988, prema Perasović, 2001) u jugoslavenskoj sociologiji tog vremena još nije postignut konsenzus što bi se moglo označavati kao subkulturna grupacija. Unutar spomenutog rada govori se o neformalnim grupama, što svakako može poslužiti kao teorijsko polazište za ovu temu, ali spektar grupa obuhvaćenih istraživanjem varira od „punkera“ i nogometnih navijača pa sve do pripadnika malih vjerskih zajednica, ozonaca (slušatelja posebne radio emisije) te zaljubljenika u kompjutore (Perasović, 2001). Istraživanja koja su se bavila nogometnim huliganizmom (Buzov i sur, 1990, Lalić, 1993), kao i tekstovi o grafitima (Lalić, Laeburić, Bulat, 1991) najistaknutiji su primjeri analiziranja specifičnih subkulturnih pojava u hrvatskom kontekstu. Kalapoš (1996) piše o „martićevcima“ ali je važno naglasiti kako taj rada nastaje tek mnogo godina nakon pojave tog fenomena u Zagrebu dok Perasović (2001) u svojoj knjizi nudi do tada, a i do sada, najobuhvatniju analizu subkulturnih pokreta u

Hrvatskoj. Godine 2007. objavljena je knjiga „Disko generacija: sociološka istraživanja noćne zabave mladih (Leburić, Relja, Božić), a 2013. Perasović i Krnić u knjizi „Sociologija i party scena“ nude detaljan prikaz i analizu stanja „rave“ subkulture u Zagrebu. Nažalost, iščitavanjem relevantne literature, možemo zaključiti kako u Hrvatskom kontekstu istraživanja subkulture, kontrakture i mladenačkih životnih stilova općenito, nisu prečesta. Postoji određeni broj radova koji su analizirali pojedine segmente scene, ali ipak dojam je kako bavljenje mladima i adolescentskim stilovima života često ne predstavlja polje interesa hrvatske sociologije.

1.3 Metodologija istraživanja

Kombiniranjem polustrukturiranih intervjua sa samim akterima, ali i sa relevantnim znanstvenicima koji se bave temama prezentiranim u ovom radu (navedeni znanstvenici su u jednom trenutku svog života imali i uloga aktera na sceni) cilj je da se fenomen sagleda „iznutra“, ali i „izvana“. Ukupno je provedeno deset intervjua od kojih su se dva odnosila na dvoje stručnjaka, jedan iz polje sociologije subkultura prof. dr. sc. Benjamin Perasović (IDZ „Ivo Pilar“) i jedan iz područja povijesti umjetnosti i dizajna, kao i istraživanja identitetskog sustava grada prof. dr. sc. Feđa Vukić (Studij dizajna, Arhitektonski fakultet). Profesor Vukić ujedno je i autor knjige *Savska 25* u kojoj niz autora kroz prizmu raznih struka analizira SC od njegovih samih početaka pa sve do današnjih dana. Kroz ostalih osam intervjua razgovarali smo akterima unutar Medike i Studentskog centra. Pri odabiru aktera Medike vodili smo računa što je više moguće „pokriti“ sve grupacije koje provode vrijeme unutar Medike, te njihovim iskazima opisati razne „sekcije“, razne doživljaje prostora, kao i njihovo viđenje odnosa među grupama koje zauzimaju ovaj prostor. Od velike važnosti za ishod rada je bilo viđenje odnosa Medika- „vanjski svijet“ od strane aktera, te su dva intervjua provedena i s ljudima koji nisu aktivni u Mediki već su njeni česti posjetitelji. Do aktera smo dolazili koristeći *snowball* metodu ili pak koristeći ranija poznanstva s ljudima na sceni. Dio rada povezan uz Studentski centar predstavljao je velik problem jer akteri, onako kako smo ih doživljavali u kontekstu Medike, praktički ne postoje. Postoje grupacije koje povremeno koriste ovaj prostor, ili se bave specifičnom djelatnošću unutar istoga (primjer zaposlenica Galerije SC). Ipak, njihova svjedočanstva svakako su predstavljala važan nalaz u kontekstu analize SC-a danas, jučer i u budućnosti.

Promatranje (sa sudjelovanjem i bez njega) vršeno je tijekom proljeća 2016. godine. Ukupno je odrađeno 40-ak izlazaka na teren (u prilogu). Promatranje se vršilo na dvije lokacije, unutar prostora Studentskog centra i prostora Medike. U slučaju Medike promatranje je bilo bazirano na svakodnevnim izlascima na teren i to u ritmu od dva puta dnevno, poslijepodne i u večernjim satima tijekom jednog mjeseca, kako bi stekli uvid u dnevne i večernje aktivnosti unutar prostora. Osim samog promatranja, sudjelovali smo u pojedinim događajima te ih bilježili etnografskom metodom. Dnevni izlasci na teren odvijali su se između 14 i 18 sati, dok je večernje promatranje počinjalo u 20 sati ili u vrijeme nekih posebnih događanja (npr. koncerti, izložbe, kazališne predstave,...). Promatranje u SC-u vršeno je kada su se unutar prostora odvijali posebni unaprijed najavljeni događaji, uz povremena bilježenja dnevnih aktivnosti u „prosječnim danima“. Promatranjem smo pokušali utvrditi postojanje određenih grupa unutar prostora, bilježiti profil posjetitelja pojedinih događanja i međugrupne odnose. Bilježene su aktivnosti pojedinih grupa koje djeluju unutar prostora Medike, kao što su književna grupa, knjižnica, teretana i sl. dok smo *ad hoc* grupe koje okuplja određeni događaj opisivali gustom deskripcijom. Upravo spomenute *ad hoc* grupe važne su za istraživanje jer ćemo njihovom analizom pokušati ustvrditi postojanje obrazaca subkulturnog djelovanja unutar Medike.

Postojeća literatura vezana uz ova dva mjesta nije opširna, ali ipak postoje dvije knjige koje su poslužile kao dobar orijentir na samom početku istraživanja, a kasnije kao korisne reference kada govorimo o povijesti i sadašnjosti ovih dvaju prostora. U slučaju Medike to je knjiga *Naša priča- 15 godina Attack!-a* koja je djelo aktera Medike, a što se tiče SC-a to je svakako *Savska 25*, opširna zbirka raznih radova vezanih uz temu Studentskog centra u Zagrebu.

1.4 Studentski centar

Studentski centar kroz povijest događanja u ovom prostoru nudi jedan od ponajboljih primjera kako se alternativa prostorno može pozicionirati u jednoj urbanoj sredini. Nakon Drugog svjetskog rata pa sve do 1959. godine na mjestu današnjeg Studentskog centra nalazio se Zagrebački velesajam. Velesajam je zamijenio Zagrebački zbor i tvornicu namještaja „Bothe i Eherman“ koja se ovdje nalazila još od prije početka Prvog svjetskog rata. Nakon 1959. godine prostor SC-a u potpunosti postaje javan.

Upravo je „javnost“ prostora SC-a u mnogočemu odredila daljnji razvoj događaja na ovoj lokaciji. Zamišljen kao mjesto okupljanja studentske populacije SC počinje privlačiti mlade ljude koji se ovdje počinju družiti i aktivno sudjelovati u programu. Aktivno sudjelovanje u programu i puko bivanje u prostoru Studentskog centra dvije su kategorije koje su od elementarne važnosti u kontekstu našeg rada. Doći u SC predstavljalo je, pogotovo krajem 70-ih i tokom 80-ih godina, način kako biti dio scene koja se stvarala u gradu, a možda još i više oblik socijalizacije koji je zahvatio nekoliko generacija mladih u Zagrebu tih godina. Profesor Vukić, koji je pripadao generaciji posjetitelja SC-a, a kasnije i kroz akademski rad analizirao navedeni prostor opisao spomenute godine iz svoje perspektive.

„Moja priča sa SC-om počinje još u vrijeme mog studiranja. Zatekao sam ga 70-ih godina...kao jedno od najvažnijih mjesta okupljanja studentske populacije, mlade populacije, ajmo reći kreativne populacije. To što je tada bilo postavljeno, postavljeno je još od starije generacije, još tamo negdje 60ih godina, koliko razumijem, mada bi se to moglo provjeriti sa još nekim starijim protagonistima, svi su još živi. Prvenstveno ovima vezanima uz Teatar ITD i Muzički salon. Prvo se počelo skupljati na šanku ITD-a da bi onda to sve eksplodiralo krajem 70ih, sjećam se da je pred onim kafićem znalo biti po nekoliko tisuća ljudi...doslovno. To je bilo žarište, uz Zvečku, Blato i Kazališnu kavanu, tu su se dešavale stvari, prve ljubavi, dilalo se usitno, sklapala su se prijateljstva...(Prof. Vukić)“

Odmah na početku prikaza SC-a i njegove analize važno je istaknuti kako je Studentski centar sa svojim programom i svojom javnom funkcijom predstavljao prostor institucionalizirane kulturne produkcije, koja je na mahove odstupala od dominantne kulture, baš onoliko koliko su društvene okolnosti toga vremena dozvoljavale. Tako primjerice možemo istaknuti seriju tribina „Pet minuta poslije osam“ koje su svojim konstantnim održavanjem nudile mogućnost javnih debata na odabrane teme iz javnog i političkog života. Vraćajući se na temu društvenog konteksta kroz razgovor s profesorom Vukićem detektirali smo dva „perioda“ SC-a koji predstavljaju djelovanje Centra u dva različita sustava, dva različita društvena uređenja.

„Smisao alternativne kulture se stvara u odnosu na postojeći kontekst. Tako moramo sagledavati alternativnost SC-a iz perspektive onog vremena. Dobro je podijeliti cijelu priču na vrijeme od '57-'90 i onda od '90 nadalje. Jer koliko god se neki problemi činili sličnima nisu slični. Kada gledamo kulturu produkciju SC-a, to je prostor gdje možemo govoriti o alternativnosti. Moja teza je da se tamo događalo nešto inovativno, što bi se moglo staviti u kontekst alternativne kulture. Što je alternativnost bila tada, a što je alternativnost danas? (Prof. Vukić)“

Tadašnja „živost“ SC-a odvijala se u nekoliko prostora, osim već istaknutih ITD-a i Muzičkog salona važna je još i Galerija SC-a, Francuski paviljon, ali i studentska menza koja je također generirala veliku brojku posjetitelja (kao što to radi i danas, kao možda zadnji preživjeli

ostatak masovnosti u prostoru Centra). Protežući se od istoka prema zapadu svaki na svoj način predstavljaju mjesto sastajanja, štoviše nisu samo objekti bili važni pri dolasku u SC-u već je važnost predstavljalo i ino što se događalo na površinama između njih. Postojale su, važne točke okupljanja u kompleksu Centra. Prva je prostor ispred ulaza u Studentsku menzu i upravnu zgradu, drugi „punkt“ nalazio se ispred kazališta ITD, a samim time i Francuskog paviljona, dok je treći vezan uz Galeriju SC-a (vidi prilog 11). Kasnije u tekstu ćemo pokazati kako danas funkciju sastajanja i provođenja vremena imaju neke druge točke. Većina „paviljona“ u kojima se i danas neki od programa „ukrašena“ je *graffitima* koji su djelo graffitera kojima je SC ostao jedna od zadnjih „utočišta“ gdje mogu nesmetano slikati u dogovoru s „vlasti“. Spomenut ćemo graffitere u kontekstu Medike, ali važno je naglasiti kako se radi o dijelom istim ljudima koji se bave ovom aktivnošću u oba prostora.

Galerija SC-a predstavljala je jedno od važnijih mjesta okupljanja i stvaranja programa u Studentskom centru od samih početaka aktivnosti u ovom prostoru. Galerija postoji i danas, ali posjećenost i količina izložaba u stalnom su padu od 90-ih godina pa sve do danas. Kroz razgovor sa Milom, jednom od „starosjedioca“ SC-a i istaknute osobe u Galeriji dotaknuli smo se teme „gašenja“ SC-a i nestanka sadržaja u prostoru (vidi prilog 12).

„Oni bi htjeli mijenjat SC, ja sam protiv toga, on mora ostati ovdje gdje je i ovakav kakav je. Teško da će se vratiti ona vremena kad je ovdje sve bilo krcato i živo, ali eto, ja Galeriju nedam, trudimo se i radimo. Ima ljudi koji još ovdje rade i trude se, pokušavamo nešto oživjeti, ali teško je. Nema novaca, a i nema baš ni interesa“ (Mila).

Kako bi ukratko približili čitatelju što je SC predstavljao Zagrebu kroz 70-e i 80-e godine prošlog stoljeća u prilogu 12 nudimo kratki pregled nekih događanja pokrijepljenih slikama (sve slike preuzete su iz knjige *Savska* 25).

Kristina također radi u galeriji, uz studij Galerija joj pruža odličnu mogućnost za praksu, a kroz vrijeme provedeno u ovom prostoru postala je vezana sa SC i Galeriju. Kao pripadnica mlađe generacije pričala nam je o svom radu u Galeriji, ali i aktivnosti u Mediki. Takav iskaz predstavlja važan nalaz donekle povezanosti ova dva prostora, točnije rečeno povezanosti pojedinih elemenata ovih dvaju prostora. Povezanost se može sagledati na dvije razine. Prva razina je SC kao ishodište iz kojega su se generirali budući akteri Medike, a druga je povremeno, rijetko ali ipak postojeće organiziranje pojedinih događaja od strane aktera iz Medike u Studentskom centru. Sanjica svjedoči o SC-u kao nositelju scene do 1990-ih, ali o pokušajima implementiranja sadržaja iz Medike u Studentski centar.

„...cijela scena jedino je i mogla ići kroz SC, bile su one organizacije SKOJ i slično, nije se ništa puno dešavalo van toga tak da je SC ostao jedini di se nešto događalo u to vrijeme vezano uz scenu. E, onda nakon devedesetih i pojavom cijelog tog civilnog društva SC je počeo lagano stagnirati (postao je

menza praktički). Ima taj teatar ITD, bilo je neko vrijeme kad je bila Nataša Rajković, ona je uvela ovo „Kultura promjena, ona je pokušala nešto napraviti, pomaknut se prema nečemu suvremenom i otvorit vrata nezavisnoj kulturi, ali nije uspjela u tome. Koliko sam ja skužila ta cijela struktura u SC-u im to nije dala, mi smo isto masu puta pokušali radit tamo neke svoje programe i prije Nataše Rajković, ali bilo je ful teško dobiti prostore...(Sanjica)“

Jedan od karakterističnih povremenih događaja koji održavaju prostor SC-a živim u očima aktera alternativne scene je „Sretna kuća“. Program baziran oko mjesta u dvorištu gdje se okupljaju „skateri“ koji već godinama koriste istočni dio parkinga za uvježbavanje svojih trikova i druženja. „Baraka“, kako ju zovu služi za „skejtanje“ u zimskim mjesecima, a povremeno i održavanje koncerata u sklopu spomenutog programa „Sretna kuća“. Nekoliko puta godišnje „Sretna kuća“ organizira cjelovečernja okupljanja koja sadrže natjecanje u „skejtanju“, koncerte i pripremu hrane u dvorištu (vidi prilog 13).

Mišljenja smo kako povijest Studentskog centra predstavlja važan nalaz povijesnog utemeljenja alternative u Zagrebu, ali danas SC prema riječima aktera „životari“ i uz povremena „oživljenja“ na jednu noć ili nekoliko dana. Scena više ne prepoznaje Studentski centar kao mjesto okupljanja, dok se nekoć institucionaliziran program danas odvija isključivo kroz djelovanje ITD-a i dijelom Galerije SC-a koje ipak ne predstavljaju programe interesa velikog broja ljudi u Zagrebu.

2.5. Elementi alternativne kulture: Fenomen „skvotiranja“ i *do it yourself* koncept

U uvodnom dijelu teorijskog okvira ponudili smo pregled teorijskih koncepata koje smo koristili pri analizi proučavanog fenomena. Većina korištenih teorijskih smjernica pripada ustaljenom korpusu znanja unutar subkulturnih teorija. U narednom odlomku koncentrirat ćemo se na dva specifična koncepta koja smo kroz istraživački rad prepoznali kao vrlo važne za razumijevanje nastanka, postojanja i budućnosti Medike, kao i nastanka određenih obrazaca ponašanja unutar proučavanog prostora.

Život u „skvotu“, skvotiranje, kao fenomen javlja se u Europi 60-ih godina prošlog stoljeća (Pruijt, 2013). Prema rječniku engleskog jezika „squatting“ („skvotiranje“) predstavlja protuzakonito zauzimanje nenaseljenih zgrada ili komada zemlje (Oxford Ddictionary). Uzimajući ovo definiciju kao početak, daljnjom „operacionalizacijom“ i objašnjavanjem „skvota“ ili „skvotiranja“, rječnikom društvenih znanosti skvot možemo definirati kao intervenciju u razvoj i obnovu urbane sredine (Martinez, Piazza, Pruijt, 2013), „kao oblik otpora“ (Corr, 1999) ili pak „alternativni način življenja“ (Reeve,Coward, 2004).

Definicija „skvotiranja“ je mnogo, ali svakako se radi o fenomenu zauzimanja pojedinog objekta, dijela tla ili pak cijelih dijelova grada pa sve do organizacije samoodrživih zajednica (Munson, 2000). Kao i kada se radi o definiranju „skvotiranja“ mnogo je mišljenja i uobličeni teorija o tome koje je dominantno ishodište „skvotiranja“ kroz posljednjih pedeset godina. Friend (1980) i Johnstone (2000) govore kako činjenica da se rasprostranjeni fenomen „skvotiranja“ javlja nedugo nakon kraja Drugog svjetskog rata dokazuje da „skvotiranje“ nije direktno ovisno o „kontrakulturnim događanjima“ (vidi Pruijt, 2003). Prema Corru (1993) „skvotiranjem“ se izražava želja za pravednijom raspodjelom dobara, dok Wates (1980) precizira kako je „skvotiranje“ bunt protiv problema životnog prostora tj. nemogućnosti da se svima osiguraju barem osnovni objekti u kojima ljudi mogu živjeti. Odmičući se od puke ekonomske perspektive pri proučavanju „skvotiranja“ neki autori uvode termine poput „malo je lijepo“, kao odgovor na „predimenzioniranu“ i „radikalno funkcionalističku“ gradnju u gradovima (Mamadouh, 1992, prema Pruijt, 2013). Nadalje, Kallenberg (2001) „skvot“ promatra kao „utopijsku“ kreaciju koja kao svoju zadaću i želju vidi „bolje društvo“ (prema Pruijt, 2013). Što se tiče pozicioniranja „skvotiranja“ unutar političko-ideoloških kategorija ponovno postoje razne interpretacije koje zapravo pokazuju koliko je ovaj fenomen „slojevit“ i teško razumljiv bez detaljne analize unutar specifičnog konteksta. Smještajući život u „skvotu“ unutar „do-it-yourself“ (uradi sam) kulture pridaju mu se postmoderna i post-ideološka značenja (McKay, 1998; Adilkno, 1994 prema Pruijt, 2013) pokreta koji „djeluje u trenutku“ (Martinez, 2007). Sredinom 1990-ih fenomen „skvotiranja“ pokušalo se objasniti ustaljenim terminima unutar političko-aktivističkog diskursa gdje također možemo uočiti „suprotstavljena“ mišljenja raznih autora. Porta i Rucht (u Politics of social protest, 1995) pišu kako je „skvotiranje“ „lijevo- libertarijanski“ pokret, dok Katsiaficas nudi suprotno stajalište prema kojem se radi o lenjinističkom modelu političkog aktivizma (Katsiaficas, 1997).

Budući da ne postoji univerzalna definicija „skvota“ čini se kako je mnogo korisnije stvarati „tipologijske zapise“ koji ostavljaju mogućnost pojedinačne diskusije vezane uz svaki specifični primjer „skvota“, a uz to nude i opciju sagledavanja fenomena unutar kategorija koje su određene ponavljajućim modelima obrazaca ovakvog načina života. Pruijt (2013) nudi tipologiju „skvotiranja“ koja je nastala na temelju kombiniranja univerzalnih obrazaca zamijećenih pri analizi velikog broja „skvotova“ sa mikro-kontekstualnim posebnostima svakog od njih. Pet kategorija kroz koje možemo promatrati fenomen „skvotiranja“ su „skvotiranje kao rezultat siromaštva“, „skvotiranje kao alternativni način stanovanja“, „poduzetničko skvotiranje“, „konzervatorsko skvotiranje“ i „političko skvotiranje“ (Prujt,

2011). Pri kreiranju ove tipologije pažnja je bila usmjerena na devet aspekata koji su koji su označeni kao glavne točke u kojima se razlikuju različiti tipovi „skvotiranja“. Radi se o „aktivističkim ciljevima“, „klasi“, „organizaciji“, „tipu građevine“, „zahtjevima“, „kontekstualni okvir“, „kulturno i političko zaleđe“, „ishod cijelog procesa“ i „specifični problemi pojedinog tipa „skvota“ (Puijt, 2013; vidi prilog 4). U daljnjem tekstu kratko ćemo pojasniti svaku od navedenih vrsta „skvotiranja“ budući da ćemo se pri analizi „skvotiranja“ u prostoru Medike voditi upravo ovom ponuđenom tipologijom i svim njenim sastavnicama.

„Skvotiranje kao rezultat siromaštva“ jedan je od prvih modela zauzimanja napuštenih zgrada koji se javio 1960-ih godina u Engleskoj i Nizozemskoj (Wates, 1980; Duivenvoorden, 2000, prema Pruijt, 2013). Prvenstveno se radilo o mlađim obiteljima s djecom koje su tražile mjesto gdje bi mogli živjeti. Mahom su stanovnici „skvota“ dolazili iz nižih klasa društva, dok su organizatori bili ljudi srednje klase aktivistički nastrojeni. Aktivizam je u sebi sadržavao borbu za bolje stambeno zbrinjavanje stanovništva (posebno mladih), trudeći se utjecati i na „birokratsko zakrčenje“ ovog procesa (liste čekanja). S vremenom su grupe aktivista koje pokušavaju pomoći ljudima koji su u potrazi za ovakvim oblikom smještaja postale organizacije koje imaju jasno razrađene modele mehanizme i modele djelovanja kojima pokušavaju postići svoje ciljeve (Bailey, 1973, prema Pruijt, 2013). Kao primjer možemo navesti „Advisory service for squatters“, organizaciju čiji volonteri pomažu beskućnicima i „skvoterima“ u potrazi za smještajem ili pak lakšem rješavanje birokratskih procedura vezanih uz stanovanje (Squatters handbook, 2009).

„Skvotiranje kao alternativni način stanovanja“ za razliku od prvog modela predstavlja „skvot“ kao nešto što je odabrano od strane pojedinca bez izvanjskog utjecaja u vidu „ekonomskih nedaća“. Mahom se radi o ljudima srednje klase, koji se useljavaju u neiskorištene prostore, bilo da su ti prostori zapušteni ili jednostavno nitko u njima ne živi. Spektar motiva za ovakav način življenja sežu od nemogućnosti za osiguravanjem konvencionalnog smještaja pa sve do radikalne manifestacije *do-it-yourself* principa (Moan,1980). Horizontalna organizacija predstavlja dominantni oblik uređenja odnosa među pojedincima, a većina ciljeva usmjerena je prema autonomnosti „skvoterske zajednice“. Dva moguća ishoda su ili pojačana represija od strane gradske vlasti ili pak legalizacija „skvotiranja“.

Pojava „socijalnih centara“ u Italiji 80-ih godina označila je nastanak „poduzetničkog skvotiranja“ (Maggio, 1998). Unutar „socijalnih centara“ odvija se velik broj aktivnosti koje za cilj imaju uključivanje ljudi u „akcije“ koje su važne za lokalnu zajednicu. Cilj je uspostaviti održiv sustav brige, pomaganja, asistencije u školovanju ili pak prekvalificiranju u

skladu sa zahtjevima tržišta rada (Ruggiero, 2000). Uz sve spomenute aktivnosti postoji i mogućnost stalnog života u jednom od ovakvih centara. Nije samo Italija izoliran primjer gdje se mogu pronaći „socijalni centri“, oni su rasprostranjeni i u Britaniji, Španjolskoj i Nizozemskoj (Maggio, 1998). Kontekst u kojemu se centri organiziraju i opstaju najčešće je lokalna zajednica unutar koje postoji potreba za djelovanjem na poboljšanje mikro-kontekstualne društvene „klime“. Neki od ovih centara prošli su kroz proces „legalizacije“ čime se u pojedinim slučajevima gubi „identitet pokreta“ koji je uspostavio određeni „socijalni centar“ (Pruijt, 2011).

Još jedan vid djelovanja na mikro razini svakako je i „prezervatorsko skvotiranje“. Motivi ovaj tip „skvotiranja“ sadržani su u promjenama koje se događaju u određenoj urbanoj sredini. Navest ćemo dva primjera koja dobro opisuju situacije u kojima se „prezervatorsko skvotiranje“ manifestiralo kao direktna akcija protiv intervencije u prostoru. U Londonskom četvrti Camden početkom 70-ih godina postojali su planovi prema kojima bi se određeni broj stambenih objekata zamijenio „poslovnim zgradama“ (Pruijt, 2013). Stanovnici bi dobili zamjenske stanove te bi cijelokupni identitet Camdena bio narušen. Potpomognuti aktivistima stanovnici lokalno stanovništvo nije napuštalo svoje domove, a objekti koji nisu bili u upotrebi „skvotirani“ su se počelo s organizacijom daljnjih akcija protiv gradnje unutar Camdena (Wates, 1984). Drugi primjer dogodio se u Berlinu 1979. godine grupa aktivista poznatih kao „SO 36“³ zauzela je staru vatrogasnu postaju u Kreuzbergu. Nedorovoljavajući njeno rušenje odupirali su se kompletnoj promjeni vizure ove gradske četvrti (Pruijt, 2013). Kasnije je upravo ovaj dio grada postao ishodište brojnih kontrakulturnih/subkulturnih pokreta u Njemačkoj (Howes, 2012).

Posljednji tip „skvotiranja“ odnosi se na „političko skvotiranje“. Wates (1976) ističe kako „političko skvotiranje“ nije jedini oblik doticaja politike i „skvota“, ali ipak ovakav model predstavlja najradikalniju kritiku postojećeg sustava te se pozicionira kao anti-sistemska pokret (Pruijt, 2013). Prve pojave ovog modela „suprotstavljanja“ sustavu dogodile su se u Njemačkoj 70-ih godina prošlog stoljeća. „Žarišta“ u bila u Hamburgu i Frankfurtu gdje su grupe „K-Gruppen“ i „Spontis“ kao svoj cilj postavile organizaciju četvrti za radničku klasu. Dijelom su ove organizacije svoje korijene imale u nekoliko studentski organizacija tog vremena, a dijelom su bile vođene od strane lenjinističkih aktivista (Besetzer Innenkongress, 1995). U Italiji i Nizozemskoj također su postojali slučajevi „političkog skvotiranja“ u kojima

---

³ SO 36 predstavlja stari poštanski broj ovog dijela Berlina. „Südost (South East)“

je sudjelovala organizacija „Autonomen“⁴ (Welschen, 1996, prema Pruijt, 2013). Problem koji se javlja kog ovakvog oblika „skvotiranja“ je česta netrpeljivost „političkih skvotera“ prema drugim oblicima „skvotiranja“ jer postoji mišljenje kako akteri unutar drugih tipova „skvota“ ne pristupaju cijeloj stvari dovoljno „anti-sistemi“ (Pruijt, 2011).

Drugi izdvojeni element alternativne kulture je *do it yourself* koncept (*DIY*). Moran (2010) opisuje *DIY* kao svojevrsno oslobađanje pojedinca iz ruku „establishmenta“ te kao mogućnost vlastitog kreativnog djelovanja u raznim poljima života. Kreativno djelovanje seže od umjetnosti (glazbe, likovnog stvaralaštva i sl.) pa sve do stvaranja samoodržive zajednice. Često se *DIY* veže uz postmoderne značajke društva ili nekih njegovih dijelova. Umjetnost u postmoderni je viđena kao hibridna i intertekstualna, nastaje recikliranjem „originala“ iz prošlosti udahnujući im novi život (Jameson, 1991). Stil u postmoderni također poprima hibridna obilježja, uzimajući pojedine elemente „originalnih“ stilova ljudi kreiraju nove koji svojom intertekstualnošću brišu ustaljene granice. U tekstu Ryana Moorea na primjeru punk subkulture vidimo manifestaciju *DIY* koncepta ne samo kroz prizmu umjetničkog stvaralaštva ili pojedinog stila već kroz ekonomske aspekte. Odbacivanjem izdavačkih kuća, stvaranjem vlastitih *labela* dolazi do potpunog okretanja leđa ustaljenom „establishmentu“ i preuzimanja razvoja umjetnosti u svoje ruke (Moore, 2004). Mnogo je različitih modela funkcioniranja koji u sebi sadrže *DIY* principe, ali za sada ćemo se zaustaviti na ovom kratkom inicijalnom pregledu najosnovnijih značajki te ćemo se u diskusiji osvrnuti na nalaze u Mediki koji su u skladu sa ovakvim konceptom funkcioniranja i stvaranja.

3. Medika

3.1 Uvod u istraživanje Medike

Medika, bivša tvornica lijekova, a danas prostor sasvim druge namjene i sasvim drugog karaktera. „Proizvodnja“ unutar ovih zidova postoji i danas, ali se proizvodi nešto sasvim drugo, jako odvojeno od produkcije kako bi ju razumjeli u kontekstu jednog tvorničkog postrojenja. Pogledom sa Savske ulice, jedne od najfrekventnijih ulica u Zagrebu, u smjeru Jukićeve ulice teško je locirati ovo okupljalište, potrebno je nakon kraćeg hoda uz tramvajsku prugu skrenuti u manju prilaznu ulicu, Pierottievu, a zatim sa asfalta se prebaciti na neasfaltirano dvorište koje vodi u kompleks grafitima ukrašenih zgrada (vidi prilog 5).

---

⁴Autonomen se sastoji od nekoliko grupa koje se često međusobno sukobljavaju. Radikalno su lijevo orijentirani i često organiziraju „protu-sistemske“ prosvjede i potpomažu aktiviste iz raznih zemalja.

Povijest ovog prostora seže u 1928. godinu, kada je Medika kao dioničko društvo za proizvodnju kemijsko - farmaceutskih preparata te prodaju droga i kemikalija uselila u nove prostorije u Jukićevoj 12 (medika.hr). Novootvoreni prostori tada su prvenstveno služili kao laboratoriji, a kroz godine na ovoj adresi izraslo je cijelo postrojenje tvornice lijekova. Nakon promjena 90-ih Medika ponovo počinje poslovati kao dioničko društvo te 2001. godine seli u svoje novo sjedište u Caprašku ulicu 1 ostavljajući prostore u Pierottievoj praznima (medika.hr). Ulaz s Jukićeve, kako je glasila adresa Medike u njenim samim počecima zamijenjen je ulazom u Pierottievoj 11 (vidi prilog 6).

Samo zemljište je u vlasništvu grada, Tvornica lijekova ga je koristila do 90-ih, a nakon promjena vlasničkih odnosa nikada nije ušla u proces otkupa istog, te je na taj način i nakon iseljavanja Medike cijelo zemljište s pripadajućim zgradama ostalo u rukama Grada Zagreba. Imovinom ovakvog tipa upravlja Sektor za upravljanje imovinom Grada. Sektor obavlja poslove vezane uz davanje u zakup i na privremeno korištenje poslovnih prostora u vlasništvu Grada, povrat i predaju poslovnih prostora u vlasništvo trećim osobama, te izradu nacrtu gradskih propisa iz područja davanja u zakup i na privremeno korištenje (zagreb.hr). Ovakvim modelom upravljanja Grad nudi određene prostore koji mogu uz odgovarajuću cijenu najma biti prenamijenjeni od strane korisnika ili pak otkupljeni ukoliko se pojavi investitor koji se uklapa u prostorne planove Grada Zagreba. Na karti u prilogu 5 identificirali smo nekoliko objekata i točaka u gradu koji ovaj prostor čine izrazito frekventnim, a koristeći termine kazivača, izrazito „atraktivnom“ lokacijom za prenamjenu ili gradnju. Nakon „useljavanja“ u prostor Medike, Grad i novi „stanovnici“ Medike dolaze u poziciju gdje moraju regulirati status cijelog prostora, te postaviti svojevrstne „uvijete korištenja“. Kompromisno rješenje pronađeno je u „status quo“ opciji , kako ju zovu akteri Medike. Grad se neće miješati u unutarnje stvari i događanja u Mediki, „Attack“ kao krovna organizacija osigurava mjesečno redovno plaćanje svih režija i ostalih izdataka prema Gradu, ali za uzvrat Medika mora prihvatiti kako njena pozicija ne može biti dugoročno stabilna jer Grad i dalje zadržava pravo interveniranja unutar ovoga prostora kada to ocijeni kao „pothvat od gradskog interesa“.

Objašnjavajući modele nalaska prostora i načina korištenja istih, akteri unutar Medike često spominju iskustvo skvotiranja po Europi gdje su i Ivek i Sanjica proveli određeno vrijeme. Njihova „internacionalna skvoterska iskustva“ datiraju iz ranih devedesetih kada je Hrvatska bila sve samo ne pogodno mjesto za manifestiranje alternativnog u urbanom. Jedina stvar koja je išla u prilog ideji prostornog utemeljenja alternative bila je, pomalo paradoksalno zvuči, činjenica kako se veliki broj tvornica u Zagrebu zatvarao i ostajao prazan. Već na samome početku „projekta Medika“ bilo je jasno kako postoji nekoliko grupa koje kao svoj

cilj imaju preuzimanje određenog prostora u gradu. „Attack“, kao udruga koja je s aktivnostima u javnom prostoru krenula 1997. godine, predstavljala je „pionire“ implementiranja određenih obrazaca manifestacija u javnost u, tada ne odveć razvijenom Hrvatskom društvu što se tiče civilne komponente.

„Povezivali smo se u različite platforme. Nismo mi znali da će to baš biti prostor Medike. Mi smo 90ih putovali okolo i sve smo to vidjeli vani i htjeli smo to imati tu. Sada, da li je to baš to... Ja bi htjela da to bude samoodrživo, energetski itd. Sada ćemo se okušati na projektima opet. Solo idemo u to... Ja ti već neko vrijeme radim na projektima...“ (Sanjica).

Uz nepostojanje razvijenog civilnog društva i, kako „Attakovci“ navode u svojoj knjizi („Naša priča- 15 godina Attacka“), gotovo nikakvog sluha za njihove akcije od strane viših instanci gradske i državne vlasti, jedina mogućnost akcija predstavljali su događaji na otvorenom. Razni „marševi“ za „oslobađanje ulica, „buvljaci“ i „underground tulum“ počeli su uzimati maha i sve je kulminiralo „zauzimanjem“ prostora „Klaonice“ te „Močvare“. Uz pregršt problema koji su se javljali unutar grupa koje su skvotirale ove prostore, a i velikog broja „izvanjskih“ utjecaja, kao što su česti napadi od strane skinheadsa i „nerazumijevanja“ s gradskim vlastima pa sve do općenite klime u društvu koja je vladala tih godina u Hrvatskoj bilo je teško očekivati da će ovi prostori opstati dugoročno te se i dalje tražila adekvatna lokacija. Ivek nas je uputio u početak Medike, odnosno, akterima dobro poznati „tulum“ u prostorijama nekadašnjeg „Lapa“ koji se odvijao samo dan prije prvog dolaska u Mediku.

„Kakav je to tulum bio, joj, a nakon tog murija i sve ostalo. Budem te ja upoznao s jednim dečkom tu, taj ti je fanatik, ekstremist, pa taj je na svakom tom tulumu ostajao do kraja i čekao muriju, ma svega je tu bilo...A kad smo skvotirali Mediku, to ti je bilo penjanje prek prozora, ono, ja držim pesa, popnemo njega gore i onda dolazi još nas par po nekoj špagi. Murija dolazi, a mi se buksamo, zaključavamo vrata, i brijemo nemrete nam ništa (smijeh)...“ (Ivek).

Dolazak u Mediku bio je početak jedne drugačije priče od svega što je Zagrebačka alternativa do sada poznavala, prostor je prepoznat kao mjesto gdje se može „pustiti korijene“ i gdje se može, vodeći se primjerima iz inozemstva uspostaviti „održiva“ scena u jednom gradskom prostoru.

Prve godine boravljenja u Mediki predstavljale su veliki izazov za cjelokupnu ideju organiziranja ovakvog prostora. Znajući kako će teško opstati bez dijaloga sa gradskim vlastima, ali i podrške šireg društvenog konteksta. Upravo ta „podrška“, u najširem mogućem smislu riječi, predstavlja prvu točku razdora među akterima koja svoje implikacije ima i danas. Matea je ponudila svoje viđenje početaka, ali i današnjeg stanja Medike, a kao jedna od „pionira“ Medike svakako može prepoznati koje su točke raskola danas i u prošlosti ovog prostora.

„Od samog početka to je bila jedna mješovita grupa, a to se, vjeruj mi održalo sve do danas. Čim su stvari ovdje krenule došlo je do toga da ekipa koja brije na mjuzu hoće ovdje imat koncerte, dio ljudi koji su bili u skvot priči odmah je čvrsto odlučio da je to prvenstvena uloga Medike...tako je bilo na početku, tako je i danas. Nitko više ne želi u potpunosti maknuti stvari koje se događaju van skvota, ali dosta ekipe koja je živjela ili živi ovdje želi da taj skvot dio bude zaseban...Punk i rave ekipa prvi su se organizirali i počeli sprovoditi u djelo organizirane programe, nakon njih krenule su ideje o organiziranju izložbi i svega ostalog“ (Matea).

Brojni akteri s kojima smo razgovarali spominju raskole koji prate Mediku od njenih samih početaka. Najčešće se spominje sukob „stanara“ i „ne-stanara“, sukob oko „love“, tenzije oko prostora za pojedinu aktivnost, kao i ustrojstva unutar „lanca odlučivanja“ kojega ću se dotaknuti kasnije. Nakon prvog ulaska u Mediku počinje jedno „tenzično razdoblje“ koje je rezultiralo pokušajem zatvaranja i iseljavanja ovog prostora. Kako se „Attakovci“ prisjećaju, 2012. godina bila je posebno teška jer je Grad odlučio zatvoriti Mediku, govorilo se o povećanju cijene najma prostora dok sami akteri objašnjavaju ovaj potez kao dokaz Gradske netrpeljivosti prema postojanju ovakvog tipa prostora u Zagrebu. Ipak, velikim odazivom građana i raznih ljudi s „kulturno-umjetničke scene“, potpisivanjem peticije i pisanjem otvorenih pisama Gradu prostor Medike ipak je opstao i krenuo u završnu fazu etabliranja unutar zagrebačke alternativne scene (prilog 7).

3.2 Etnografija Medike

3.2.1 „Skvotiranje“ u prostoru Medike

Medika je „skvot“, često se može čuti kada se spominje ovaj prostor, mnogi ljudi u Zagrebu gledaju sa popriličnom skepsom prema onome što se odvija u Mediki. Zaseban dio opisa Medike posvećen je upravo onoj grupi koja predstavlja najjaču simboličku komponentu u odnosu Medika- javnost. Kada spominjemo simboličku komponentu prvenstveno mislimo na ustaljenost mišljenja kod raznih generacija ljudi u Zagrebu s kojima smo kroz godine razgovarali, gdje se unutar većine „neupućenih“ ljudi lako dalo iščitati kako je za njih Medika „skvot“ koji bi valjalo izbjegavati. Mlađe generacije su donekle odbacile ovakvu vrstu stereotipizacije, ali ipak ovisno o njihovom životnom stilu, pogledu na svijet ili pak aktivnosti unutar scene/a, Medika i dalje ostaje mjesto koje „volite ili mrzite“. Kao prilog daljnjoj „demistifikaciji“ famoznog „skvotiranja“ u Mediki proći ćemo kroz „skvot“ u fizičkom, ali i u simboličkom smislu te ostaviti prostor za zaključivanje da li je Medika zbilja „skvot“, a ukoliko je, kakav vid skvotiranja ona predstavlja.

„Broj kasa i broj kuhinja, to ti može reći kako je podijeljen „skvot“. Rečenica koju je izrekla Matea probudila je razmišljanje kako najbolje pristupiti Mediki kao „skvotu“, opisati ga kao „skvot“ i čvrsto se držati te definicije ili pokušati odgonetnuti što ga to, u očima njegovih korisnika čini različitim ili sličnim drugim mjestima gdje se odvija ovakav način života. Pri prvom kontaktu s Deanom odmah nam je dano do znanja kako „skvot“ ipak predstavlja jedan „zatvoreniji“ dio Medike, dio u kojemu neće biti tako lako doći do relevantnih sugovornika, a još manje od njih dobiti detaljne informacije.

„Ne znam koliko će ti ljudi iz skvota htjeti pričati. Javna je tajna da se tamo živi, svi to znaju, od običnih ljudi pa sve do vlasti, ali stvar je u tome da sami stanari nisu baš voljni o tome javno govoriti“ (Deana).

Već sama nevoljkost aktera da pričaju o temi „skvotiranja“ može poslužiti kao nalaz koji otvara pitanja zašto je tome tako. Jedno od potencijalnih objašnjenja pronašli smo u razgovoru s Deanom koja je opisala kako se „skvot“ kao zajednica postavlja naspram šire javnosti, barem u slučaju Medike.

„Ekipa koja je tu ne voli da se u skvot puno zadire, mi imamo svoje stvari koje nemaju veze s Medikom kao klubom navečer. Ja sam tu par godina i skroz mi je ok. Imam svoj prostor i participiram u troškovima...“ (Deana).

Fizički gledano, „skvot“ je odijeljen od ostatka Medike, „improvizirane“ željezne stepenice vode prema krovu gdje se ulazi u prostorije „skvota“. Prve stepenice koje vode na balkon predstavljaju ulaz u splet hodnika koji su dio „Greyrooma“, jednog od „noćnih klubova“ Medike, dok su stepenice odvojene od ostatka prostora metalnom ogradom čiji ključ posjeduju „stanari“ (prilog 8). Nakon prolaska kroz metalnu ogradu stepenice vode na krov koji je koncipiran na način da se improviziranim „puteljcima“ može obići veći dio krovišta Medike gdje se nalaze „vrtovi“ u kojima „stanari“ uzgajaju povrće. Dio krova koji nije pokriven usjevima uređen je kao terasa na kojoj se može provoditi vrijeme, sjediti, čitati, družiti i razgovarati. Nakon kraće šetnje krovom Deana nam je pokazala unutrašnjost „skvota“.

„Ovo ti je nedavno ponovno uređivano, malo je još u fazi smišljanja kako riješiti neke stvari, ali generalno gledajući prostor je stvarno ok...“ (Deana).

Uređenje „skvota“ nužno je objasniti unutanjim odnosima i regulacijama odnosa među „stanarima“ pa je jedno od najvažnijih pitanja u „skvotu“ Medike, a kako smo stekli dojam kroz razgovore, i u drugim „skvotovima“ pitanje koga „primiti“, a koga ne. Matea nam je objasnila proces primanja novog stanara.

„Netko izrazi želju da bi ovdje došao živjeti, onda ti se svi stanari nađu, malo se raspravlja. Prvi i osnovni uvjet je da ima mjesta...to ti se zove „place“, svugdje u Europi u skvotovima uvijek ti je taj

termin „place“. Niš, kad ima mjesta, kad netko ima želju, ak se pokaže da je normalna osoba i da ga drugi prihvaćaju, to je to...“ (Matea).

Kako bi još detaljnije ušli u tematiku početka života u „skvotu“ Deana nam je ispričala svoj proces dolaska u „skvot“ u Mediku, objašnjavajući koje su to faze koje novi „skvoter“ mora proći da bi postao dio ove mikro zajednice.

„Ja sam ovdje dvije godine, imam svoj prostor koji se otvorio i ja sam baš u tom trenutku odlučila da ću pokušati ovdje useliti. Ja i cure iz benda smo se dogovorile kako bi bilo praktično da smo sve ovdje i da možemo imati više proba. Upoznala sam ekipu ovdje, moram ti reći kako ja nisam bila dio cijele ove priče prije nego sam došla živjeti ovdje. Neko vrijeme sam se upoznavala sa svima i svime ovdje i onda je odlučeno da ja mogu ostati...“ (Deana).

Proces useljavanja i iseljavanja dio je dinamike koja je karakteristična za ovakav vid življenja. Većina osoba s kojima smo razgovarali vidi svoju budućnost u „skvotu“ kao nestabilnu i nepredvidljivu. Njihovi odgovori mogu se sažeti u rečenicu „sada sam ovdje, a kasnije ću vidjeti kamo idem“. Kao jedna od stvari kojom se regulira dinamika useljavanja i iseljavanja svakako je princip zajedničkog odlučivanja koga prihvatiti, a koga ne. „Skvot“ kao zajednica na taj način osigurava opstojnost ustaljenih obrazaca svoga funkcioniranja.

„Skvot“ kao mjesto gdje ljudi žive posjeduje elemente koji čine „skvotersku“ svakodnevicu. Nekada su oni vezani isključivo uz „skvot“ kao prenočište dok se „posao“ obavlja negdje drugdje ali u nekim slučajevima upravo glavnina dnevnih obaveza aktera ostaje u „skvotu“ i usko je vezana s njim. Razgovarajući s akterima ustanovili smo kako su unutar te grupacije zastupljeni i oni koji rade „nešto“ van „skvota“, ali i oni kojima se svakodnevne radnje vežu isključivo za ovo mjesto. Ipak, moramo konstatirati kako je stečen dojam da je gotovo nemoguće živjeti u ovakvom tipu zajednice, a biti u potpunosti isključen iz dnevnih događanja unutar iste. Nekoliko je aktera čije priče ćemo iskoristiti kao primjere raznih načina korištenja „skvota“.

Nikola, kod drugih aktera prepoznat kao „stanar“, dakle, ustaljeni član „skvota“ u Mediki bavi se fotografijom te je zaposlen van Medike.

„...ja radim, tu sam se uselio, tu živim. Ok mi je, nakon posla jednostavno dođem tamo isti kak ljudi odu doma ja odem doma u Mediku. Tam sam si sve sredio, imam izložbe...“ (Nikola).

Uz njegov stalni posao, Nikola djeluje unutar Medike na način da brine o programu Galerije Siva, postavlja izložbe i organizira gostovanja raznih umjetnika, što se „skvota“ tiče on kao član sudjeluje o odlučivanju iako se u samom „skvotu“ tokom dana rijetko nalazi.

Deana, s druge strane „skvot“ vidi kao mjesto koje joj omogućava konstantu prisutnost na sceni unutar koje djeluje. Budući da ona i još dvije sustanarke zajedno sviraju u bendu život u Mediki omogućio im je uređivanje prostorije za probe u dvorištu te često vježbanje. Ističe

kako su joj i životni troškovi puno manji, budući da nema stalno zaposlenje. Nakon razgovora, Deana nam je pokazala „vrt na krovu“ koji smo već spominjali. Izrazito je angažirana oko uzgoja povrća na krovu te pokazuje ogromnu dozu entuzijazma za poboljšanje uvjeta života u „skvotu“.

„...ovo su ti moji paradajzi, treba ih još zaliti. Nas par se brine o ovome, a imamo u planu zasaditi još...Ovaj dio ovdje [mислеći na unutrašnjost „skvota“]se lagano, svakim danom sređuje sve više i više. Ja sam više-manje cijelo vrijeme ovdje od kad sam se uselila. Mogu svirati gore u mojoj sobi, nešto radim za sebe i tako...“ (Deana).

Osoba koja kombinira prethodna dva stila života u „skvotu“ je Matea. Kroz razgovor nam je otkrila kako povremeno radi honorarne poslove, a „skvotiranje“ vidi kao dio svog identiteta, kao nešto što ju čini osobom kakva on je. Objasnila nam je kako je jako dugo dio scene i jako dobro upućena u većinu stvari u Mediki i općenito zagrebačkoj „alternativi“.

„Ja sam sada tu, ne znam do kada ću biti. Od samih početaka sam ja dio Medike i svega što se događa na toj sceni...Stalno se nešto radi po Mediki, nije da baš svi sudjeluju, ali eto, tko želi može se uključiti (smijeh). Baš sada čekam jedan poslić koji će biti valjda 2-3 mjeseca. Poslije toga ću vidjeti. Relativno dugo sam već ovdje i čini mi se da bi mogla uskoro otići, mada ne želim još ništa odlučivati...Pišem neke stvari, onako više za sebe, da li ću ikada to objavljivati ne znam, vidjet ćemo...Kada nešto nađem radim, kada ne onda sam posvećena svojim stvarima“ (Matea).

Postavljajući „skvot“ u Mediki u kontekst tipologije „skvotiranja“ iznesene ranije u tekstu, možemo zaključiti kako život u Mediki predstavlja hibridni model života u „skvotu“. Struktura aktera svojom heterogenošću onemogućuje pozicioniranje ovog „skvota“ unutar granica jedne od kategorija. Zamijetili smo kako stanari mahom „svojevoljno“ odabiru ovakav životni stil. Ne postoji univerzalni obrazac pri odluci o dolasku u „skvot“ već su sklopovi motiva koji potiču individue da odluče živjeti u Mediki različiti. Ukoliko i postoje motivi koji su vezani uz ekonomske čimbenike i nemogućnost rješavanja stambenog pitanja, što bi život u „skvotu“ činilo nužnošću za pojedinca, njegovo pripadanje sceni ga je uputilo na život u „skvotu“. Niti jedan akter s kojim smo razgovarali ne ističe svoju političku ili aktivističku opredijeljenost kao glavni motiv za „skvotiranje“, iako „skvot“, kao i cijela Medika unutar sebe sadrže komponente koje mogu navesti na razmišljanje postojanja određenih političko/aktivističkih elemenata. O aktivističkim elementima unutar Medike više ćemo govoriti u zadnjem dijelu teksta.

„Prezervatorska“ komponenta također nije zastupljena kod „skvotera“ s kojima smo razgovarali, budući da se niti jedan od njih nije referirao na tradiciju postojanja ovog prostora baš na ovoj lokaciji. Zaključili smo kako Medika za njih predstavlja prostor do kojega je došlo procesom traženja „bilo kakvog“, „irole funkcionalnog“ mjesta u Zagrebu. Očuvanje

Medike za „skvotere“ predstavlja očuvanje ideje ovakvog načina života u Zagrebu prije nego brigu oko same vrijednosti, kako lokacijske tako i „tradicijske“ komponente zgrada u kojima se nalaze.

Kategorija „poduzetničko skvotiranje“ i nastajanje „socijalnih centara“, može poslužiti kao objašnjenje nekih obrazaca života u „skvotu“ Medike. Ne možemo govoriti o apsolutnoj mogućnosti svrstavanja ovog „skvota“ u kategoriju „poduzetničkog“, ali svakako valja istaknuti kako neki od elemenata govore u prilog tezi o postojanju ovog modela života. Postoji određeni stupanj otvorenosti prema lokalnoj zajednici, iako se on više manifestira kroz Mediku u cijelosti. Postoji određeni broj specifičnih događaja u organizaciji ljudi koji žive u „skvotu“, a tiču se uključivanja „ljudi iz vana“. Tako primjerice postoje dani u kojima se na dvorištu Medike ili u jednoj od prostorija priprema hrana, a kako nam je Matea rekla „često se skupi više ljudi kojima je interesantno upoznati se s vegetarijanskom ili veganskom kuhinjom“. Ovaj primjer otkriva naznake uključivanja „vanjskog svijeta“ u aktivnosti „skvotera“, ali moramo naglasiti kako je još uvijek to podosta daleko od razine na kojoj bi mogli zaključivati kako šira lokalna zajednica pohodila događanja u organizaciji „skvota“ na regularnoj bazi. Također, većina ljudi koja se pojavi na događajima ovakvog tipa pripada „sceni“, a sama ideja „socijalnog centra“ je mnogo šira od kontrakulturne/subkulturne scene.

Zaključno možemo reći kako unutar Medike postoji „skvot“ koji funkcionira kao „hibrid“ raznih tipova „skvotiranja“. Postoji relativna zatvorenost prema „izvanjskim akterima“, a motivi za život u „skvotu“ su prilično individualni. Hijerarhijski je „skvot“ organiziran horizontalno, iako pri odlučivanju „skvoterski staž“ igra određenu ulogu. „Samoodrživost“ nije univerzalni koncept već manifestacija individualnih orijentacija aktera. Ne postoji stalna dinamika cirkulacije stanovnika već povremeno mijenjanje „stanara“. Kod aktera je primijećena nemogućnost određivanja koliko se misle zadržati unutar Medike što ukazuje na nestabilnu strukturu procesa dolazaka i odlazaka. Kroz povijest ovog „skvota“ postojali su periodi kada su stanari na proces dolaska gledali „ležernije“, a i vremena kada se nevoljko prihvaćalo „privremene“ stanare.

3.2.2 Medika danju: sekcije Medike kao primjeri raznolikosti sadržaja

U ovome dijelu teksta prikazat ćemo sekcije unutar Medike uz kratki etnografski opis svake od njih. Etnografski zapisi su rezultat provedenog vremena u samoj Mediki, te razgovora s relevantnim akterima koji su se često odvijali i ne samo u Mediki već u još ponekim prostorima u gradu.

Nikola, jedan od stanara Medike navodi kako ova pluralnost događanja, brojnost sekcija i različitih posjetitelja zapravo dokazuje kako je ovo mjesto „žestoke getoizacije alternative“. Nadalje navodi kako gradu zapravo odgovara „imati sve njih na jednom mjestu, a ne da ih moraju okolo skupljati, ponajviše odgovara onima koji na temelju ovakvih stvari dobivaju izbore“. Učestali odgovor na pitanje kako vide budućnost Medike bio je upravo da će Medike biti dok netko „od gore“ ne odluči da je s tim sada gotovo. Dok to ne bude gotovo, funkcionirat će kako funkcionira, a pitanje kako to sve funkcionira bilo je jedno od prvenstvenih motivacija za proučavanje fenomena Medike. Imajući na umu važnost rađanja distinkcije između Medike danju i Medike noću, kao važno mjesto u istraživanju označili smo odlaske u Mediku preko dana, mahom u popodnevrim satima.

Medika popodne, jedno tipično popodne kako bi brojni akteri rekli. Dvorište okupiraju male grupice ljudi, „zapali se pokoja pljugica“ i zatim raspravlja o svemu i svačemu. Srednjoškolci, „klinici“ kako ih neki od aktera nazivaju, noseći majice svojih omiljenih bendova ili pak „furajući“ *image* mlade urbane alternative zauzimaju improvizirane klupe te jednostavno svojim bivanjem u Mediki konstruiraju „pasivan“ dio Medike, dio koji nije direktno povezan s aktivnostima unutar prostora već predstavlja kontinuitet boravljenja unutar javnog prostora, što dvorište Medike u očima onih koji zalaze ovdje svakako je. Česti dolasci ovdje rezultirali su time da smo prepoznali neke ustaljene rutine, a jedna od njih je da gotovo uvijek priđe jedna osoba (često se radi o identičnoj osobi) i pita može li dobiti cigaretu, ukoliko ne uspije „nažicati“ iz prvog pokušaja ponavlja istu radnju hodajući od grupe do grupe (prilog 9).

U popodnevrim satima u Mediki uočili smo nekoliko ljudi koji sa sportskim torbama dolaze u Mediku te nestaju u jednoj od zgrada. Prateći taj trag saznali smo kako unutar Medike postoji „Teretana“, mjesto gdje se može rekreirati koristeći improvizirane sprave. „Teretana“ predstavlja jednu od sekcija Medike koja je pomalo odvojena od drugih u simboličkom smislu, ali itekako odražava ideju pojedinih aktera koja je bazirana oko stava da se osigura besplatna fizička aktivnost. Naravno, broj posjetitelja nije velik, mahom su to ljudi koji inače ovdje zalaze, ali gledano simbolički predstavlja još jedan sastavni dio kolaža baziranog oko „uradi sam filozofije“.

Kroz brojne dolaske u Mediku često smo čuli kako postoji knjižnica i pjesnici. Za knjižnicu nije bilo teško pogoditi da se zbilja radi o prostoru knjižnice na drugom katu dvorišne zgrade, dok je kategorija „pjesnici“ ostala pomalo nerazjašnjena sve do trenutka kada nismo upoznali ljude koji zalaze ovdje. Pomalo neočekivano upoznali smo se u Vintage baru na Savskoj, a ne u Mediki. Razlog zašto je tome tako leži u činjenici kako se zadnjih

godina profilirala jaka „pjesnička scena u Zagrebu“, kako nam je to objasnila jedna od stalnih posjetiteljica događaja tog tipa. Kroz vrijeme oformljene su književne grupe, neke od njih su „90+“, „Crni grãd“ i „Karlovy vary“. Dakle, više puta tjedno diljem grada organiziraju se razna čitanja poezije, druženja s mladim autorima, općenito sve što može doprinijeti „popularizaciji poezije“. Broj mjesta koja ugošćuju mlade pjesnike nije velik, a jedno od njih je i Medika. Stojeći pred Vintage barom, razgovarajući s jednom od sudionica „Večeri čitanja poezije“ uočili sam dvije osobe koje uz pivo raspravljaju tko će sve danas doći. Mirna, djevojka s kojom smo razgovarali rekla nam je da se radi o „ljudima iz Medike“, onom dijelu ljudi koji pohodi čitanja koja nisu samo u Mediki već se kreću po cijelom gradu „tražeći poeziju“, a i sudjeluju o organizaciji događaja ovog tipa u Mediki. U trenutku kada smo im prišli djelovali su podosta začuđeni što se netko interesira za aktivnosti kojima se oni bave, ali vrlo brzo smo počeli voditi zanimljiv razgovor o „pjesništvu u Mediki“. Odavali su dojam da su puno mlađi nego što izgledaju, koristeći tipičan „jezik škvadre“, „slang“ potpomognut pokojom lirskom konstrukcijom pričali su kako svakako preporučaju dolazak u Mediku na „Open mic“ ili jednostavnije rečeno dan kada svatko tko to želi može recitirati pjesme koje je napisao. Knjižnica je otvorena svako popodne, dok se organizirana čitanja odvijaju jednom tjedno, možda ne svaki tjedan, ali pokušavaju održavati konstantu, te se više-manje svaki četvrtak nalaze u prostorima „Pippilotte“ (naziv za knjižnicu Medike). Razgovarajući s još nekoliko sudionika „Večeri poezije“ stekli smo dojam kako su čitanja u Mediki „najkaotičnija“, kako je doza slobode najveće (u usporedbi sa sličnim manifestacijama u Zagrebu). Sloboda se ovdje mora shvatiti kao opis situaciju gdje svatko tko to želi može postati dio „literarnog kluba“, a sama atmosfera je veoma opuštena. Kako bi bolje „upili“ atmosferu koja vlada na tim događajima Odлучili smo se posjetiti jedan „Open mic“. Knjižnica popodnevimama nije odveć posjećena, mahom su ovdje ljudi iz „tog kruga“ koje okuplja upravo „Pippilotta“, tek povremeno netko posjeti ovo mjesto. Kako god bilo ponovno je na dijelu princip *do it yourself*, skraćeno *DIY*, koji se proteže kroz cijeli „fenomen Medike“. Knjižnicu su uredili ljudi koji vode istu, a njeno uređenje imalo je ulogu otvaranja jednog ovakvog prostora široj javnosti (prilog 10).

Literarni kružok, kako ga nazivaju akteri u Mediki, zove se „Proezlotta“, a broj njegovih „članova“ varira. Variranje je sadržano u tome što recitirati može svatko tko to želi, a sami stalni članovi ne moraju uvijek biti „stvaralački nastrojeni“. Mirna povremeno dolazi na „čitanja“ u Mediku, njena grupa ponekada organizira događanja u prostoru knjižnice te nam je ispričala kako događaji u organizacije „Proezlotte“ sa sobom donose jedan „jako

anarhični štih, gdje na momente nije jasno što se sada točno tu događa“, ali ipak otvara se prostor za bavljenje književnošću širokom krugu ljudi.

Večer kada se trebao održati „Open mic“, donijela je jednu novinu u „svijet Medike“. Upravo je to večer kada je zaživjela dugogodišnja ideja koju nam je nekoliko aktera spomenulo, a to je početak rada radija „Attack“. Budući da se sakupio novac za potrebnu opremu, a i ponešto se dobilo apliciranjem na razne natječaje, nije više postajala niti jedna prepreka da se ne krene u realizaciju projekta „radio“. Tako je te večeri „Open mic“ održan u dvorištu Medike te se „proslavljao“ početak emitiranja. Sanjica nam je još ranije u jednom od naših razgovora ukazala kako je radio u pripremi i da se snimaju pojedine „pilot“ emisije, izrazila je bojazan kako „novo ministarstvo kulture“ neće imati previše sluha za ovakav projekt, ali „Radio Attack“ je ipak zaživio.

Zadnja skupina aktera koje ćemo se dotaknuti u ovom pregledu „dnevni“ aktivnosti u Mediki su „graffiteri“. Njihovo djelovanje vidljivo je na gotovo svim zgradama ovog kompleksa. Oslikavanjem Medike doprinose vizualnom karakteru prostora, a među drugim akterima njihovi radovi predstavljaju neizostavno „oživljavanje“ izgleda Medike, te kreiranje specifične atmosfere unutar dvorišta. „Graffiti“ koje izrađuju mahom spadaju u kategoriju „murala“ koji često nemaju funkciju izražavanja poruke riječima već slikom. Motivi na zidovima su razni, mahom apstraktni, ali u skladu sa „atmosferom prostora“. Veće pridavanje pozornosti slici nego riječi na zidu umanjuje „verbalnu ekspresivnost“ nacrtanih stvari (u smislu političke ili neke druge poruke) te pridonosi simboličkom prikazivanju pojava koje se događaju ovdje. Tako većina „graffita“ prikazuje apstraktna „bića“, elemente koji zajedno tvore svojevrsnu himnu Medike. Prikazuje se ples, pjevanje i slike koje odašilju poruku „živosti“, a kako nam je jedan akter rekao „stvara se pozitivna u prostoru“. Većina „graffitera“ ostavlja svoj trag i na drugim lokacijama u gradu, ali Medika predstavlja mjesto gdje je „dozvoljeno stalno nešto novo raditi“. U dogovoru s drugim korisnicima prostora dogovaraju koji zid će biti uređen na koji način. Neki od crtača, aktivni su i pri uređivanju „Studentskog centra“ ili „Branimirove“, a kroz razgovore smo uočili postojanje „jake“ scene „graffitera/likovnih umjetnika“ u Zagrebu. Jedan od načina prezentacije pojedinog umjetnika je i ispisivanje tzv. „tagova“, odnosno stiliziranih „umjetničkih imena“ autora (prilog 14)

3.2.3 Večernji sati u Mediki: mjesto sastajanja raznih stilova

„Mikroprostor“, skraćeno „Mikro“ predstavlja jednu od zadnjih intervencija u prostor Medike. Useljen prije tri godine danas predstavlja jednu od „najživljih“ i konstantnijih stvari

u Mediki. Na samom početku zamišljen je kao atelije, kreativni ured, a kako K ističe, „...na početku smo bili sve samo ne tulumarona, a onda smo i to postali...“. Uređen osobnim angažmanom K-a, Saša i Natka prostor se, od zapuštenog bivšeg spremišta tvornice i mjesta gdje još nije došlo do uređenja pod okriljem Attacka ili nekog drugog aktera Medike, pretvorio u svježije obojanu prostoriju s improviziranom pozornicom te malenim atelijeom na gornjoj etaži. Gornja etaža nije doslovno etaža već podignuti dio izrađen od dasaka gdje je kompjuter i krevet. Kroz razgovore s K-om i Sašom počeli smo na „Mikro“ gledati, kao i uostalom na cijelu Mediku, kroz prizmu doba dana. „Mikro“ preko dana je jedna „brija“, a navečer postaje nešto sasvim drugo. Kako je do „Mikra“ došlo najbolje opisuje K objašnjavajući same početke događanja u ovom prostoru.

„Krenulo ti je tak da nam je udruga trebala prostor i onda je Saša kroz neke razgovore saznao da tamo ima nešto, on je bio puno involviraniji u taj subkulturni svijet ili kako to već nazvati... On i ja godinama brijemo. Saznao je za tu zadnju prostoriju. Ušli smo tamo, očistili, ofarbali i napravili svoj neslužbeno službeni prostor udruge s ciljem da što prije počnemo s nekim kulturnim programom tamo, prvenstveno filmski program, u tom smjeru nešto da se pokrene. Sudjelovalo je 7,8 ljudi. Bilo je opskurdno, imali smo jednu grijalicu, tak da je to bilo fakat grozno (smijeh). Počeli smo imati sastanke. Imali smo mi prije Medike neke prostorčiče, na Cvjetnom, u Gundulićevoj kod frenda i tak da to nije bilo prepraktično. Mikro je postao ured i sve smo prebacili na petak. Danas nas cijeli grad zna po petku. Prostor je jedan dan u tjednu tulumara, a ostalo je ured. Kaj se tiče života tamo, krenulo je na foru da je jednostavnije ostati spavati tamo“ (K).

Dan u „Mikru“ protječe najčešće u radnoj atmosferi. Ovdje K radi na svojim novim projektima vezanima uz animirani film, Saša je posvećen projekcijama koje su skoro pa svakodnevne u predvečerje, a vrata koja „Mikro“ odvajaju od ostatka Medike najčešće su zatvorena. K često ukazuje na činjenicu kako su oni relativno novi u Mediki i kako često nisu uključeni u procese odlučivanja i života unutar Medike.

„Mislim da nas još uvijek gledaju kao da smo tek došli. Još uvijek smo novi... Jesmo mi malo starija ekipa, ali nismo mi baš dio cijele te priče, njihove interne. Malo smo distancirani od njihovih međusobnih odnosa... Dosta vremena tokom dana provodimo negdje drugdje i nismo toliko dio njihovog svakodnevnog brijanja u Mediki... Zapravo fizički mi jesmo tu, ali sam izdvojen od dvorišta... Ja radim unutra“ (K).

Večer u „Mikru“ postala je jedna od učestalih lokacija za poveću grupu ljudi koja se zadržava ispred kada je neki događaj u samom prostoru. „Mikro“ je baziran na onim idejama koje su bile dio prvog plana za Mediku, barem kod nekih njenih članova. Ivek navodi kako je njegova prvenstvena ideja Medike bila da programi budu besplatni, da cijeli prostor funkcionira na principu dostupnosti svima. S druge strane, Sanjica je istaknula kako je „besplatnost“ na kraju ispala prilično utopijska ideja.

„...što znači otvorena za sve, da li to znači da mi možeš doći tamo i razbiti mi prozor? Mi to plaćamo tak da... Više mi se ne da uopće odgovarat na ta pitanja. Ljudi uopće na kuže kaj znači da je nešto autonomno, nitko nikoga ne sili na ništa, ođi u Vintage ak hoćeš. Da je tam skvot recimo bilo bi još zatvorenije...“ (Sanjica).

„Mikro“ polazi od toga da je svaki program besplatna, da je ulaz otvoren za svakoga, a s druge strane organizacijom programa različitog tipa okuplja se veliki broj ljudi raznih subkulturnih usmjerenja ili kako bi akteri ispred kluba rekli, „svakakvih brija ima ovdje“.

S druge strane, „Attack“, koji koristimo kao zbirni naziv za sva događanja u večernjim satima u ostatku Medike predstavlja organizacijsku strukturu koja je zadužena za održavanje programa u Mediki, počevši od svirki „uživo“, raznih slušaonica pa sve do „partya“ u „Gray roomu“. Organizacija događaj u Mediki najčešće polazi od entuzijazma pojedinaca ili pak grupa ljudi koji se upuštaju u sve izazove koje donosi organiziranje jednog događaj. Počevši od samog definiranja što će se događati pa sve do realizacije zamišljenog, prolazi put koji uključuje pripremanje prostora, organiziranje redara (ukoliko je to potrebno), dogovora sa izvođačima, u nekim slučajevima je nužno osigurati i smještaj za izvođače koji dolaze „iz vana“, dok se završni dio odnosi na čišćenje po završetku događaja. Matea i K su istaknuli čišćenje kao jedan od čestih predmeta spora među akterima Medike.

„...kada treba čistiti dođe do generalne svađe, svatko bi to htio izbjeći, nekada netko potegne, ali trebalo bi to bolje urediti. „Attack“ tu odrađuje najveći dio posla, ekipa koja živi ili je stalno u Mediki počisti i ako nekada ne bi trebala to raditi“ (Matea).

„...stalno su sranja s tim čišćenjem. Prije nekog vremena se trebalo ući u projekt asfaltiranja dvorišta, došli su ljudi kaj bi to dosta jeftino obavili skupa s asfaltiranjem Pierottijeve. Znaš kaj se dogodilo, netko nije maknuo nekakav stari namještaj, ovi ljudi su rekli da oni to sigurno neće raditi i eto, sad imamo i dalje dvorište kakvo imamo“ (K).

Kada govorimo o uključivanje u „Attack“ i rad na, kako ih članovi nazivaju, projektima, važno je napomenuti da postoje dva segmenta koja su većina aktera istaknuli kao ključne. Prema Iveku i Sanjici velik je problem to što „klinci danas misle da se za Mediku ne treba truditi“, ustaljeno je mišljenje kako je Medika anarhična organizacija gdje sve prolazi, a posao će odraditi netko drugi. „Lanac odlučivanja“ u Mediki baziran je oko unutarnje strukture „Attacka“. Iako će za sebe često reći kako ne postoji hijerarhijska struktura već na prvi pogled je jasno da bi suprotstavljanje „Attacku“ značilo suprotstavljanje cijelokupnom konceptu Medike. Kako smo već spomenuli svatko se može uključiti, ali ipak mora se „podvrgnuti“ ustaljenom principu rada „Attacka“ i njegovih članova.

„...ti moraš biti aktivan član i sudjelovati na sastancima da bi nešto mijenjao. Mi svake godine imamo i reviziju članstva, neki ljudi koji više nisu aktivni postaju počasni članovi i nemaju pravo odlučivanja. Oni koji su u Medici, a nisu članovi Attacka nemaju pravo odlučivati“(Sanjica).

Neupitnost pozicije „Attacka“ unutar Medike dokazuje i Sanjičina izjava prema kojoj je „Attack“ iznjedrio Mediku, recimo da Attack ode iz Medike to bi se sve urušilo skroz“.

Nikola predstavlja primjer kako se dobrom organizacijom i idejom u suradnji s „Attackom“ u Mediki može pokrenuti „vlastiti“ program. „Galerija Siva“, kojom se Nikola dominantno bavi, veoma često nudi različite izložbe fotografija, kako domaćih tako i stranih fotografa. Kroz razgovor s Nikolom uočili smo jednu od naših početnih pretpostavki kada smo krenuli u istraživanje Medike, a to je mogućnost za afirmaciju umjetnika iz raznih „branši“ umjetnosti. Nikola je spomenuo kako često u galeriji izlažu mladi i neafirmirani fotografi „uz bok“ etabliranim umjetnicima na ovome polju.

3.2.4 „Jedna sasvim obična noć“

Petak, navečer, Medika, dvorište među zgradama, „Mikro“ u kojemu je večeras „nešto“. Kategorija „nešto“ često se spominje kao razlog odlaska u Mediku. „Idemo vidjeti što se događa danas“ koncept je koji privlači najveći broj ljudi u večernjim satima. Naravno, ne smije se izostaviti i kontingent ljudi koji dolazi na specifični događaja, ali u trenutku kada postaju dio grupe koja je u dvorištu, svi se miješaju i stvaraju specifičan ugođaj „brijanja pred Medikom“. U Koncertnom prostoru „Attacka“ održava se „hardcore punk“ koncert te u dvorištu postoji velika grupacija punkera koji unutar svoga kruga ispijaju vino, mahom pakirano u plastične ambalaže, ostatak dvorišta popunjavaju ljudi koje se može svrstati u razne subkulturne grupacije. Velik broj ljudi koji, zalazi u Mediku pripadaju, „hibridnoj“ subkulturi koja se počela javljati zadnjih godina, kako u Zagrebu, tako i diljem Europe. Zbog konciznosti etnografskog zapisa teorije o novonastalim „hibridnim“ oblicima subkulturnih pojavnosti ostavit ćemo za diskusiju, a u ovome dijelu prikazati koji su to obrasci ponašanja koji dominiraju dvorištem Medike u večernjim satima. Neasfaltirano dvorište pokrpano s pokojom betonskom zakrpom na podu ispunjeno je raznim komadima improviziranog namještaja postavljenog s idejom sjedenja na istom. Tokom dana kada gužva nije tolika, mjesta je i više nego dovoljno, ali kada padne noć, posebno vikendom, dvorište često postaje premaleno za sve one koji žele večeras ovdje biti. Budući da se u gotovo svakom prostoru Medike, izuzevši „Mikro“, naplaćuje „upad“ ogromna brojka prisutnih konzumira alkohol koji su donijeli sa sobom dok tek povremeno se može vidjeti da je netko „kratko uskočio“ u „Mikro“ po limenku piva. Najveća „gužva“ vlada oko ponoći, tada je dvorište najpopunjenije, a i većina večernjih događaja tada i počinje. Koncerti počinju ranije, ali najčešće glavni izvođači počinju svirati iza ponoći nakon što predgrupe završe svoje nastupe.

Prostorom vlada poprilična buka, glasno pričanje, na momente i deranje kako bi se nadglasalo ostatak grupe, tek ga prekine poneki zvuk koji dopire iz jednog od prostora gdje se čuje glasna glazba. Česta, čak i konstantna pojava je „žicanje“, a „žica“ se sve moguće, počevši od cigareta, pića, rizli pa sve do trenutka kada se može čuti pitanje „imaš kaj za izbit“. Naravno često se priupita i pokoja kuna kako bi se došlo do cifre koja je dovoljna za ući na koncert ili slušaonicu. Prostor je najčešće podijeljen na način da se u koncertnom prostoru u prizemlju održavaju koncerti „uživo“, dok su na gornjem katu, u „Gray roomu“ „partyi“ koji često traju do rano jutarnjih sati. „Mikro“ nudi, svojevrsnu kombinaciju toga dvoje, barem se trude ići u tom smjeru, jer kako je K istaknuo, novi su u organizaciji takvih „evenata“ pa je svaki vikend jedan novi test za njihov „najmanji najveći klub u gradu“.

„Ja čujem za to zaživljavanje petkom i subotom. Ja sam tamo za šankom cijelo vrijeme tak da ne znam kaj se po gradu priča. Ali zadnji petak (održavao se „stoner“ i „punk“ koncert), tada sam skužio da je Mikro postao malo relevantniji objekt u gradu (smijeh). Likovi koje ja znam od prije, fakat ozbiljno se kuže u mjuzu i sve ostalo, rekli su da je bilo predobro. Bitno da su svi zadovoljni“ (K).

Postići ravnotežu „zadovoljstva“ u večernjem dijelu Medike nije niti malo lako. Generalno shvaćanje „brijanja pred Medikom“ postoji, ali ipak nerijetko se može uočiti kako se grupe prisutne ovdje razilaze u pogledima kako bi večer trebala izgledati. Punkeri koji su se pojavili na koncertu stoje unutar svojih grupa „formiranih“ pri samom dolasku u Mediku. Često se „cuga“ nabavlja u „Konzumu“ na Glavnom kolodvoru ili pak na križanju Savske i Vodnikove nakon čega se zajednički kreće prema Mediki. Pojava skinheadsa nije česta, ali ipak može se uočiti nekolicina ljudi koja pripada ovoj subkulturnoj orijentaciji. U današnje vrijeme puno je manje problema sa „skinsima“ i onima koji u Mediku dolaze „raditi probleme“, ističe Sanjica.

„Masu ljudi sam ja potjerala iz dvorišta jer su tamo pišali itd. Meni je sada puno bolje nego prije, najgora bagra se skupljala, pogotovo nakon što više nije bilo Krivog puta. Sada je puno bolje, ak neko hoće doći na koncert dođe, plati kartu i to je to. I dalje ljudi tam rade svašta, ali puno manje...“ (Sanjica).

Konzumacija marihuane predstavlja jednu konstantnu unutar dvorišta Medike, već smo ranije spominjali „popodneve pljuge“ koje okupljaju one koji često borave unutar zidova Medike, kao i srednjoškolce iz obližnjih škola. Marihuanski dim može se osjetiti svake večeri kada mnogo ljudi zađe u dvorište. Akteri su poprilično uvjereni kako policija zna što se ovdje događa ali jednostavno ne poduzima ništa, jer kako oni kažu, nema smisla. Saša na to gleda kao jedan prešutan dogovor, pričajući mi da od kada je on u Mediki (što je nekoliko godina) pamti samo jednu „raciju“ vezanu uz nedozvoljene supstance te nekoliko dolazaka policije koji su bili vezani uz glasnu glazbu na koju su se žalili stanari okolnih zgrada. Kada se radi o marihuani, njenu upotrebu zamijetili smo kod svih grupacija koje se ovdje okupljaju,

nevezano uz subkulturno opredjeljenje. Ipak, sama konzumacija unutar prostora češća je na događajima koji uključuju elektronsku glazbu ili rep/trap izvođače dok na koncertima, uz naravno izuzetke koji ovakve obrasce ponašanja donose i na događaje ovoga tipa.

Kako večer odmiče ljudi u dvorištu je sve manje, a možda najbolji opis takvih situacija dao je Ivan, rekavši kako „ništa pametno nema za vidjeti u Mediki nakon tri“. U kasnijim satima, do tada naizgled razdvojene grupe postaju velika društva koja su okupljena oko „spike tog trenutka“, poveže ih određena rasprava koja se vodila, poneki ostatak trave ili još pokoja piva koja je ostala za popiti.

3.3 Diskusija

U zaključnom dijelu teksta o Mediki fokusirat ćemo se na interpretiranju nekoliko nalaza istraživanja koji su ključna u kontekstu ponuđenog teorijskog okvira iz prvog dijela rada. Izostavit ćemo interpretaciju „skvota“ budući da smo u zaključnom dijelu prikaza „skvotiranja“ u Mediki ponudili analizu tog fenomena.

Vodeći se teorijom „moralne panike“ prepoznali smo nekoliko dimenzija iste u slučaju nastanka i postojanja Medike. Sam početak djelovanja „Attacka“ široj javnosti bio je prezentiran kao nešto „devijantno“ i nešto čemu nije mjesto na ulicama. Od tuda i sežu brojne stereotipizacije „skvotera“, „narkomana“ i sl. Kasnijim djelovanjem i nastankom Medike, neki dotadašnji stereotipovi⁵ počinju se okretati u korist „Attacka“ i Medike te privlače širu umjetničko-kulturnu scenu. Pokušaji zatvaranja Medike zapravo su učvrstili njen položaj na sceni jer rad „protiv“ Medike je mogao dovesti isključivo do veće mobilizacije grupa bliskih Mediki, a samim time i senzibilizacije javnosti. Komercijalizacija, kao jedna od etapa Cohenovog koncepta, uočljiva je i na primjeru Medike koja se nakon početnih godina „demoniziranja“ od strane gradske uprave i šire javnosti pretvorila u fenomen kojeg čak i Turistička zajednica Grada Zagreba promovira na svojim internetskim stranicama (infozagreb.hr).

Kada govorimo o stilu, u kontekstu rasprave o subkulturama, možemo zaključiti kako u prostoru Medike dolazi do susreta subkulturnih usmjerenja na dnevnoj bazi. Većernji programi ponajviše otkrivaju granice stilova jer upravo u tim situacijama postoji najveća distinkcija između grupa koje posjećuju ovaj kompleks. Koncerti i slušaonice mahom su subkulturno usmjerene, ali sve se više javlja fenomen „miješanja“ grupa te subkulturnog „mixa“ rituala i glazbe koja se sluša. Postavlja se pitanje možemo li govoriti o jednoj velikoj

---

⁵ Prvenstveno mislimo na stereotipove vezane uz „devijantne umjetnike“, „dezorganiziranu i anarhičnu strukturu“, kao i sam karakter mjesta (napuštena tvornica).

„nadsukulturi“ ili je pak bolje Mediku sagledavati kao „melting-pot“ subkulturnih stilova? Postoji nekoliko argumenata koji govore u prilog i jednom i drugom zaključku. Prvo, u duhu postmodernih teorija subkulture, „novoplemena“ koja „označavaju forumu bez rigidnog oblika organizacije kakvu poznajemo, više se odnosi na određeno ozračje, stanje uma i po mogućnosti se izražava kroz životne stilove koji preferiraju izgled i formu (Maffesoli, 1996: 98 prema Krnić, Perasović, 2013) manifestiraju se unutar događaja u Mediki. Drugo, *ad hoc* grupiranja ljudi različitih stilova odaju dojam onoga što je Thronton (1995) nazvala „miksom subkultura“ koje povezuje trenutačni teritorijalni kontekst. Nastavak njene definicije koji govori o tome kako grupe i u takvom kontekstu zadržavaju svoje obrasce ponašanja, diskutabilan je kao generalni zaključak u slučaju našeg rada te smo bliži teoriji kako Medika tj. provođenje večeri u Mediki konstruira zaseban skup obrazaca ponašanja do kojega dolazi sudjelovanjem raznih stilova i preuzimanjem pojedinih aspekata svakog od njih. Važno je istaknuti kako iz ove analize izuzimamo „aktivističku komponentu“ Medike te ćemo se nje dotaknuti u zadnjem dijelu analize.

Važan nalaz predstavlja i rasprostranjeni *do it yourself* koncept unutar Medike. Nakon analize događanja i pojava u Mediki smatramo nužnim implementirati i ovaj, prema nekim autorima neizostavan aspekt subkulturnog djelovanja. Moran (2010) opisuje *DIY* fenomen kao svojevrsno oslobađanje pojedinca iz ruku „establishmenta“ te kao mogućnost vlastitog kreativnog djelovanja u raznim poljima života. Niz je primjera unutar Medike koji potvrđuju ovu „definiciju“, počevši od samog nastanka koji je obilježen potpunim „kontra-djelovanjem“ u smjeru institucija, uređenje prostora odrađeno od strane samih aktera, izvedba programa kao i privlačenje šire publike u novonastali objekt. Radio „Attack“, književne večeri, galerija i slične pojave u Mediki samo su nastavak pokušaja odmicanja od nečega što akteri često nazivaju „mainstreamom“. Kako smo uočili kroz razgovor s akterima, pri analizi „hibridnih“ stilskih pojava u Mediki, pojam „mainstreama“ u kontekstu današnjeg vremena često biva interpretiran različito od strane različitih aktera. U nemalom broju slučajeva pojedina grupacija će neku drugu okarakterizirati „mainstreamom“, a zapravo obje obitavaju u vremenu kada neki pokreti ili fenomeni, do sada često nazivani „devijantnima“ zapravo postaju „mainstream“ protiv kojega su se „borili“. Neki pojedinci iz „Attacka“ koji su činili okosnicu nastanka Medike kroz godine na sceni su se približili pojedinim nevladinim udrugama, te je takav razvoj događaja kod ostatka prepoznat kao napuštanje izvornog *DIY* koncepta. Mišljenja smo kako se kroz fenomen Medike isprepliću stvarna i simbolička komponenta aktivizma. Prvo, postoje stvarni elementi aktivizma, a oni se tiču akcija koje je „Attack“ provodio kroz sve ove godine, neke od njih su marševi za „oslobađanje ulica“,

„buvljaci“, „underground tulumi“ ili najrecentniji primjer „refugees welcome“ inicijative. S druge strane postoji simbolički element „Medika aktivizma“ koji je sadržan u cjelokupnoj ideološko-političkoj opredijeljenosti aktera s kojima smo razgovarali, također kod posjetitelja Medike, ali i kod onih koji u nju ne zalaze, prepoznata je prisutnost svojevrsnih stavova. Nije moguće generalizirati i primijeniti ovakvu teoriju na apsolutno sve aktere u prostoru, ali kroz intervjue i promatranje približili smo se ovakvom definiranju aktivizma u Mediki.

4. Zaključak

Na samom kraju rada osvrnut ćemo se na provedeno istraživanje i kroz nekoliko točaka prezentirati zaključne nalaze dobivene analizom Studentskog centra i Medike. Oba prostora, prostor Medike i prostor SC-a, kojima smo se bavili u istraživanju posjeduju svoje specifičnosti, ali jednako tako možemo govoriti i o određenim sličnostima među njima. Prva i osnovna sličnost sadržana je u činjenici da su i jedno i drugo mjesto u određenom trenutku razvoja scene u Zagrebu predstavljala ili još uvijek predstavljaju žarišta kulture koja odstupa od dominantnog kulturnog obrasca. Važno je istaknuti kako o SC-u najčešće govorimo u prošlom vremenu, dok je Medika aktualna te osigurava platformu za daljnje djelovanje svih njenih aktera. Prostorno pozicioniranje ova mjesta čini bliskima jer ih dijeli nepunih tristotinjak metara. Teško je dovoditi u vezu društveni i povijesni kontekst unutar kojega su prostori nastajali i funkcionirali i upravo zato nije moguće govoriti o kontinuitetu djelovanja jedne scene koja se samo preselila na drugu lokaciju. Ipak, nasljeđe koje je ostavio za sobom SC svakako je bilo od vitalne važnosti za scenu koja se formirala u trenutku kada je razina aktivnosti na tom mjestu počela opadati. Danas Studentski centar „životari“ održavajući svojevrsni kontinuitet događanja, ali kroz svega nekoliko većih događaja godišnje koji su daleko od masovnosti koja se bilježila u prostoru prije 90-ih godina. Stajanje, druženje i upoznavanje u prostoru SC-a, kao koncept provođenja vremena velikog broja ljudi 1980-ih ukazuje na sličnost s Medikom jer i u ovom prostoru „biti ispred“ zapravo znači biti dio događanja u Mediki. Mišljenja smo kako nije od presudne važnosti govoriti o egzaktnim brojkama posjetitelja ovih mjesta, već ćemo govoriti o velikoj brojci ljudi koja zalazi u Mediku, kao što je nekada zalazilo u Studentski centar.

Jedna od razlika između Medike i SC-a, možda i najvažnija, je ta da na SC moramo gledati kao na instituciju. Instituciju koja je u pojedinim trenutcima svoje povijesti više ili manje odudarala od društvenog konteksta unutar kojega je djelovala, ali nikada nije prelazila granicu koja je označavala zalaženje u vaninstitucionalne sadržaje. Situacija s Medikom je

svakako drugačija. Prostor koji danas zovemo Medikom promijenio je svoju namjenu direktnom akcijom mladih koji su ga zaposjeli, „skvotali“. Dakle, od svojim samih početaka Medika je bila primorana svoj status rješavati iz „podređene“ pozicije, živeći u stalnoj neizvjesnosti do kada će Grad Zagreb „tolerirati“ njeno postojanje. Kroz godine, etabliranjem na sceni i širenjem kruga svojih aktivnosti prostor Medike postao je jedno od žarišta alternativne kulture u Zagrebu, u svakom smislu te riječi. Brojni programi i njihova različitost formirali su stabilnu strukturu koja unutar sebe sadrži brojne subkulturne grupacije, „skvot“, ali i aktivistički motivirana djelovanja. Medika ne djeluje samo noću, postoje događanja u prostoru koja su vezana uz dnevne sate, ali možda još važnije postoje ljudi koji ovdje stanuju. „Skvot“ je predstavljao važan moment u našem istraživanju upravo zato što taj element Mediku čini specifičnom i rijetkom pojavom na zagrebačkoj sceni. Nije Medika jedino mjesto u Zagrebu na primjeru kojega bi se moglo istraživati „skvotiranje“ kao fenomen, ali svakako je postigla najviše u svom razvoju. Razvoj ovdje shvaćamo kao kombinaciju nekoliko elemenata. Prvi od njih je samo postojanje koje je u pojedinim trenucima bilo upitno, drugi element razvoja je stvaranje masovnosti i svojevrsnog „kulta mjesta“, a treći je postepena promjena negativne percepcije Medike u široj javnosti. Upravo zbog kompleksnosti Medike, događanja u njoj i aktera prisutnih u prostoru, ovo istraživanje nije zahvatilo sve moguće mikro elemente podložne analizi u Mediki, ali smo pokušali sagledati Mediku u njenoj cjelovitosti s naglaskom na događanja u različita doba dana, raznim „sekcijama“ Medike, „skvotom“ i različitim grupacijama koje okupiraju ovaj prostor. Zaključno možemo reći kako Medika predstavlja veliki izazov za daljnja istraživanja na temu subkultura, mladenačkih životnih stilova, utjecaja postmoderne na dvije navedene stvari, ali i analizu aktivističkih i općenito svjetonazorskih elemenata prisutnih u tom alternativno kulturnom *mixu*.

Važno je spomenuti „Klaonicu“ i „Močvaru“ kao mjesta koja su imala sličan put kao Medika, ali ipak nikada nisu zaživjela u potpunosti. Ova mjesta postoje i danas, ali ne možemo govoriti o masovnosti posjećivanja kao niti o konstantnosti produkcije programa, ne samo večernjeg već i dnevnih događanja. Ipak, „Močvara“ i „Klaonica“ posjeduju svoje specifičnosti kojima također predstavljaju zanimljive lokacije za daljnja istraživanja alternative u Zagrebu. Daljnjim promjenama na alternativnoj sceni postoji mogućnost napuštanja lokacija obrađivanih u okviru ovoga rada, ali taj proces ne predstavlja kraj scene već perpetuiranje stalnog traženja prostora u kojem scena tog vremenskog konteksta može pustiti korijene.

5. Literatura

Anđelković, V. (2007). *Pop kulture*. Beograd: Uranopolis URL: <https://popularnekulture.wordpress.com/>

Buzov, Ž. i sur. (1990) *Navijačko pleme*. Zagreb: RZ RK SSOH.

Bricki, N. i J. Green (2009) *A Guide to Using Qualitative Research Methodology*. URL: <http://fieldresearch.msf.org/msf/handle/10144/84230>

Cohen, A. (1955) *Delinquent Boys: the Culture of the Gang*. Illinois: The Free Press of Glencoe.

Cohen, P. (1997). Subcultural conflict and working-class community. In *Rethinking the Youth Question* (pp. 48-63). Macmillan Education UK.

Cohen, S. (1972/80) *Folk Devils and Moral Panics*. Oxford: Martin Robertson.

Corr, A. (1999). *No Trespassing!: Squatting, Rent Strikes, and Land Struggles Worldwide*. South End Press. URL: https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=OO-PpzGGMK0C&oi=fnd&pg=PA3&dq=Corr++A+1999&ots=IKX7T4ob0m&sig=10hHT76UXYR0N5usIzjuUJ1clm0&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Cvek, S., Koroman, B., Remenar, S. i Burlović, S. (2013) *Naša priča: 15 godina ATTACK!-a*. Autonomni kulturni centar.

Čaldarović, O. (1985) *Urbana sociologija*. Zagreb: Globus.

Čaldarović, O. (2012). *Čikaška škola urbane sociologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk

Della Porta, D., & Rucht, D. (1965). Left-libertarian movements in context: a comparison of Italy and West Germany. *The politics of social protest: Comparative perspectives on states and social movements*, 229. URL: https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=03EO-vVBKV0C&oi=fnd&pg=PA229&dq=Della+Porta,+D.+and+D.+Rucht+%281995%29+Left-libertarian+movements+in+context:+a+comparison+of+Italy+and+West+Germany,+1965%E2%80%931990.+In+C.+J.+Jenkins+and+B.+Klandermans+%28eds.%29,+The+politics+of+social+protest.+Comparative+perspectives+on+states+and+social+moveme&ots=Tkrjt26TFQ&sig=WGCCVsIn_sIwVKSqZs0hw31798A&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Drakulić, S. (1973). Narkomanije mladih. *Revija za sociologiju*, 3(3-4), 109-113.

Hebdridge, D. (1980) *Potkultura: Značenje stila*. Beograd: Kultura.

Jameson, F. (1991). *Postmodernism, or the cultural logic of late capitalism*. Durham: Duke University Press.

Kalapoš, S. (1996) Primjer subkulture mladih u Zagrebu: Martićevci 60-ih i 70-ih godina XX. stoljeća. *Etnološka tribina*, 19, 171-187.

Katsiaficas, G. (1997). The subversion of politics: European autonomous movements and the decolonization of everyday life. *Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press*.

Kollective, S. E. (Ed.). (2013). *Squatting in Europe: radical spaces, urban struggles*. Minor Compositions.

Krnić, R., Perasović, B. (2013). *Sociologija i party scena*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Kuvačić, I. (1979) *Obilje i nasilje*. Zagreb: Naprijed.

Lalić, D. (1993). *Torcida : pogled iznutra*. Zagreb: AGM.

Lalić, D., A. Leburić i N. Bulat (1991) *Najsmo luđi. Grafiti i subkultura*. Zagreb: Alinea.

Leburić, A., Relja, R., Božić, T. (2007) *Disko generacija: sociološka istraživanja noćne zabave mladih*. Split : Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Maffesoli, M. (1995). *The time of the tribes: The decline of individualism in mass society* (Vol. 41). Sage. URL: https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=36eIPGofHRUC&oi=fnd&pg=PP1&dq=M+AFFESOLI+,+M.+1996.+The+Time+of+the+Tribes:+The+Decline+of+Individualism+in+Mass+Society+.,+London:+Sage.&ots=hV69SGN8C9&sig=xgW9RB8z5allcIZ4hzuxdwOy0zs&redir_esc=y#v=onepage&q=M%20AFFESOLI%20%2C%20M.%201996.%20The%20Time%20of%20the%20Tribes%3A%20The%20Decline%20of%20Individualism%20in%20Mass%20Society%20.%20London%3A%20Sage.&f=false

Martínez, M. (2007). The squatters' movement: urban counter-culture and alter-globalization dynamics. *South European Society & Politics*, 12(3), 379-398. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13608740701495285?needAccess=true>

Malečkar, N., & Mastnak, T. (1985) *Punk pod Slovenci*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS.

McKay, G. (1998). *DiY culture: Party & protest in nineties Britain*. Verso. URL: https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=2C4gyMk51WwC&oi=fnd&pg=PP9&dq=McKay,+G.+%281998%29+DiY+Culture:+Notes+towards+an+Intro.+In+G.+McKay+%28ed.%29,+DiY+Culture.+Party+%26+protest+in+nineties+Britain.+Verso,+London.+&ots=oneukpcAJr&sig=2IwyMuhbCm7E1NWw2oR95cZG0o0&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Moran, I. P. (2011). Punk: The do-it-yourself subculture. *Social Sciences Journal*, 10(1), 13. URL: <http://repository.wcsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1074&context=ssj&seidir=1&referer=http%3A%2F%2Fscholar.google.hr%2Fscholar%3Fhl%3Dhr%26q%3Dmor%2B2010%2Bpunk%26btnG%3D#search=%22moran%202010%20punk%22>

Moore, R. (2004). Postmodernism and punk subculture: Cultures of authenticity and deconstruction. *The Communication Review*, 7(3), 305-327.

Perasović, B. (2001) *Urbana plemena: sociologija subkultura u Hrvatskoj*. Hrvatska sveučilišna naklada.

Pruijt, H. (2003). Is the institutionalization of urban movements inevitable? A comparison of the opportunities for sustained squatting in New York City and Amsterdam. *International journal of urban and regional research*, 27(1), 133-157. URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-2427.00436/full>

Pruijt, H. (2013). The logic of urban squatting. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(1), 19-45. URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2427.2012.01116.x/full>

Reeve, K., & Coward, S. (2004). *Life on the Margins: the experiences of homeless people living in squats*. Crisis. URL: http://www.crisis.org.uk/data/files/publications/LifeMargins_Full.pdf

Roszak, T. (1978) *Kontrakultura*. Zagreb: Naprijed.

Shaw, K. (2005). The place of alternative culture and the politics of its protection in Berlin, Amsterdam and Melbourne. *Planning Theory & Practice*, 6(2): 149-169. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/146>

Thornton, S., & Gelder, K. (Eds.). (1996). *The subcultures reader*. Routledge. URL: <https://hiphopandscreens.files.wordpress.com/2012/09/thornton-subcultural-capital-200-209.pdf>

Vukić, F. (ur.) (2014) *Savska 25: Arheologija modernosti u prostoru Studentskog centra*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Studentski centar u Zagrebu.

Wates, N. (2012). *The Battle for Tolmers Square*. Routledge. URL: https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=8n3NtR6gu5EC&oi=fnd&pg=PP2&dq=Wates,+N.+%281976%29+The+battle+for+Tolmers+Square.+Routledge+%26+Kegan+Paul,+London&ots=8pDOgSMsWz&sig=10WctX7btKBd4Y61I2zUcSXRyaU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Internet izvori:

<http://www2.medika.hr/hr/medika/povijest/> 7.9.2016.

Zagreb.hr, Sektor za upravljanje imovinom Grada. URL: <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=1255> (7.9.2016.)

'Squat', Oxford Dictionary (online) URL: <https://en.oxforddictionaries.com/defin/squat> (16.10.2016.)

Squattershandbook, 2009 URL: <http://www.keelynet.com/docs/squat.pdf> (18.10. 2016.)

Upravljanje kulturnim centrima URL: http://www.asef.org/images/docs/799-Managing_Independent_Cultural_Centers.pdf (17.10.2016.)

Infozagreb.hr URL: <http://www.infozagreb.hr/lifestyle/nocni-zivot/klubovi>

6. Prilozi

6.1 Fotografije

Prilog 1

Slika prikazuje mjesta okupljanja mladih raznih subkulturnih stilova u Zagrebu unatrag 10 godina.

- 1- Park Ribnjak- razne subkulture svoje mjesto nalaze ovdje
- 2- Trg Kralja Petra Krešimira „Krešimirac“-mjesto stajanja uoči koncerta u „Tvornici“
- 3- Trg žrtava fašizma „Džamija“- Mahom se ovdje okupljaju učenici gimnazija koje su u blizini, osim njih prostor koriste „skejteri“
- 4- Trg kralja Tomislava „Tomislavac“- uz stalne „posjetitelje“ kolokvijano ih možemo nazvati „pijance“ ovdje se okupljaju „punkeri“, „metalci“, „navijači“, „skinheadsi“ dok ostatak ljudi čine mladi koji koriste ovo mjesto za ispijanje alkohola
- 5- Tkalčićeva ulica („Melin“)- mjesto koje više nije „aktivno“, sredinom prvog desetljeća 2000-ih godina ovdje su se okupljali „punkeri“ i „metalci“
- 6- Trg Ivana Mažuranića „Mažuranac“- kao i u slučaju „Melina“ zadnjih godina se smanjila brojka ljudi koji ovdje odlaze, na „vrhuncu“ ovog mjesta ovdje su dolazili „punkeri“, a u jednom periodu i „skinheadsi“

- 7- Stražnji ulaz „Importanea“ (Iznad „Mcdonaldsa“)- godinama je ovo mjesto bilo poznato kao dio grada gdje se okupljaju „skinheadsi“, danas je to rijetko iako se još uvijek može vidjeti pokojni pripadnik „punk“ i „skinheads“ subkulture ovdje“
- 8- Opatovina- mnogo mladih ovdje provodi večeri ispijajući alkohol, često su to pripadnici navijačke subkulture

Prilog 2

Slike prikazuju ulaz u berlinski Tacheles te unutrašnjost amsterdamskog Graansilosa.

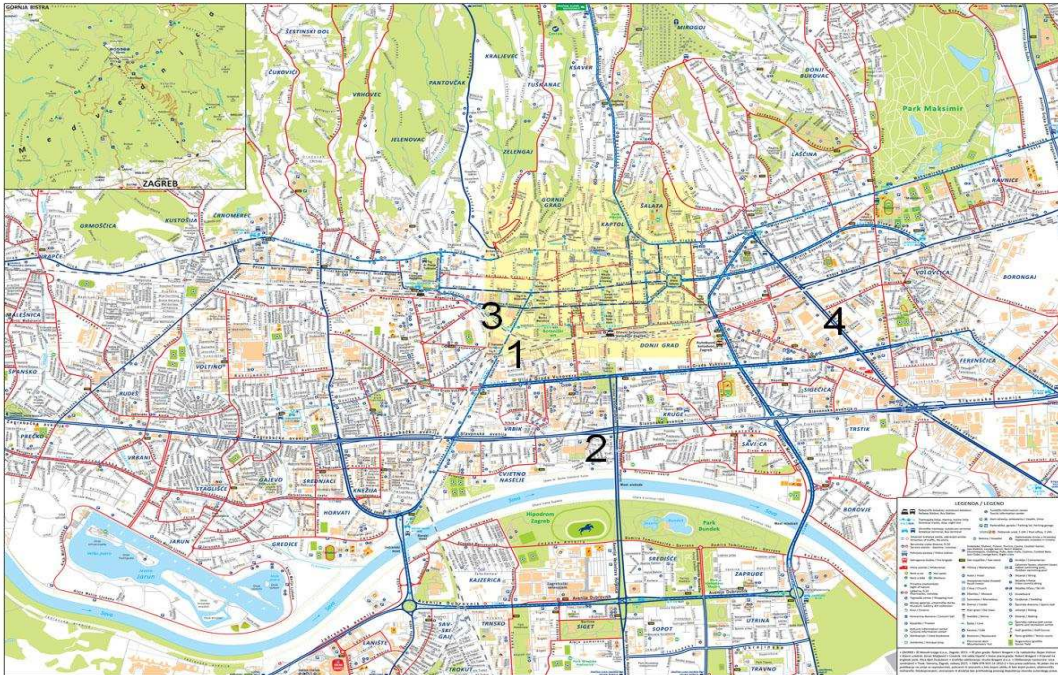
Dostupno na: (<http://www.josephmccconnell.com/archives/653>)

Dostupno na: (<https://messymeals.wordpress.com/tag/graan-silo/>)

Prilog 3

Karta prikazuje položaj četiri spomenute lokacije, a ispod karte nalaze se slike.

Dostupno na: (<http://www.studio-bregant.hr/hr/5566/turisticki-plan-zagreba-s-isplaniranim-razgledom/>)

1. Studenski centar

Dostupno na: (<http://www.srednja.hr/Studenti/Vijesti/Uprava-Studentskog-centra-se-mjesecima-krije-od-novinarar#>)

2. „Močvara“

Dostupno na: (<http://www.zagrebexpat.com/site/news-details/along-the-sava-river-a-homage-to-socialist-zagreb/43>)

3. „Klaonica“

Dostupno na: (<http://reciklaonica.blogspot.hr/>)

4. „Medika“

Dostupno na: (<http://pogledaj.to/drugestvari/ne-dizite-kredite-skvotirajte/>)

Prilog 4

	Deprivation based squatting	Squatting as an alternative housing strategy	Entrepreneurial squatting	Conservational squatting	Political squatting
Activists' goals	Providing housing for needy people.	Creating housing for themselves, while adding to the affordable housing stock.	Setting up an establishment.	Preserving a cityscape or landscape.	Building up counter-power to the state.
Class	Lower class squatters supported by middle class activists.	Middle class (but not exclusively).	Middle class (but not exclusively).	Middle class (but not exclusively).	Middle class (but not exclusively).
Organization	Top-down, division between activists and beneficiaries.	Horizontal.	Mixed.	Mixed.	Top-down.
Type of buildings	Regular low-income housing stock inexcusably left empty.	Buildings that are either too bad or too good to be rented out as low income housing.	Non-housing spaces.	Buildings emptied because of a planned change in land use.	Few restrictions.
Demands	Modest. Temporary housing or alternative accommodation. (Better) place on waiting list.	Being left alone.	Being left alone.	Reversal of planning.	Confrontation is the essence, demands are at most supplementary.
Framing	Clear message: insensitive bureaucrats ignore needs of homeless people.	Focus on action, framing not very important.	Valuable role of the establishment in the community.	Against technocratic planning and destruction of the environment.	Depicting social-democrats as traitors.
Cultural and political embedding	Sometimes a tenuous link with radical politics.	Embedded in counter culture, ties with other movements.	Embedded in counter culture, ties with other movements.	Embedded in counter culture, ties with other movements.	Links with Marxist organizations or movements.
Outcomes	Cooptation likely.	Repression and legalization.	Repression and legalization.	Sometimes concessions won.	Makes squatting a more prominent target for repression. May also – in the short term – help squatters win concessions.
Specific problems	Does not work for people whose housing needs are not widely acknowledged. Top down organization limits movement spread and increases vulnerability.	Social control.	Preserving identity after legalization. Trade-off between alternative identity and wide appeal.	None.	Conflicts with squatters in other configurations.

Dostupno na:

(https://www.researchgate.net/publication/241861000_The_Logic_of_Urban_Squatting)

Prilog 5

Slika prikazuje položaj Medike, te su označeni pojedini „važniji“ objekti u neposrednoj blizini.

- 1- Medika
- 2- Hotel Westin
- 3- Prehrambeni- Biotehnološki fakultet i Rudarsko- geološko- naftni fakultet
- 4- Studentski centar
- 5- Tehnički muzej
- 6- „Srednjoškolsko igralište“
- 7- Arhitektonski fakultet, X. gimnazija „Ivan Supek“, Tehnička škola „Nikola Tesla“

Dostupno na:

[\(http://www.cartogiraffe.com/hrvatska/grad+zagreb/zagreb/tre%C5%A1njevka+-+sjever/savska+cesta/\)](http://www.cartogiraffe.com/hrvatska/grad+zagreb/zagreb/tre%C5%A1njevka+-+sjever/savska+cesta/)

Prilog 6

Prva slika prikazuje „stari“ ulaz u tvornicu „Medika“ (Jukićeva 12). Na drugoj slici se nalazi današnji ulaz u Mediku (Pierottieva 11).

Prilog 7

„Osmrtnica“ koja datira iz 2012. godine. Jedan od načina alarmiranja javnosti te djelovanje u smjeru dobivanja podrške za opstanak Medike.

Dostupno na:

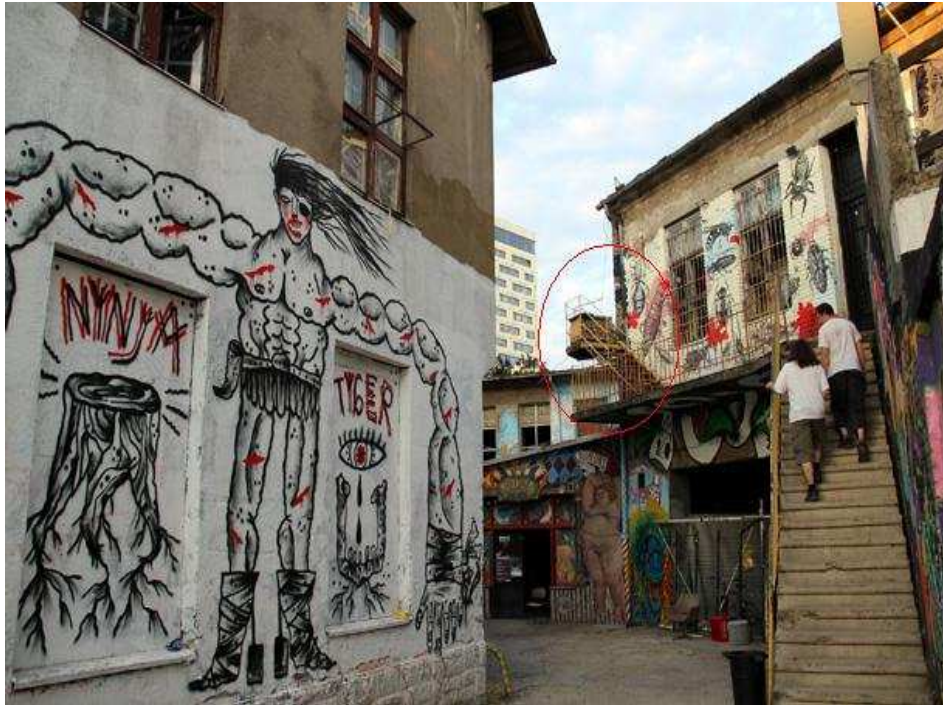
(<http://www.ravnododna.com/akc-medika-se-bori-za-opstanak/#>)

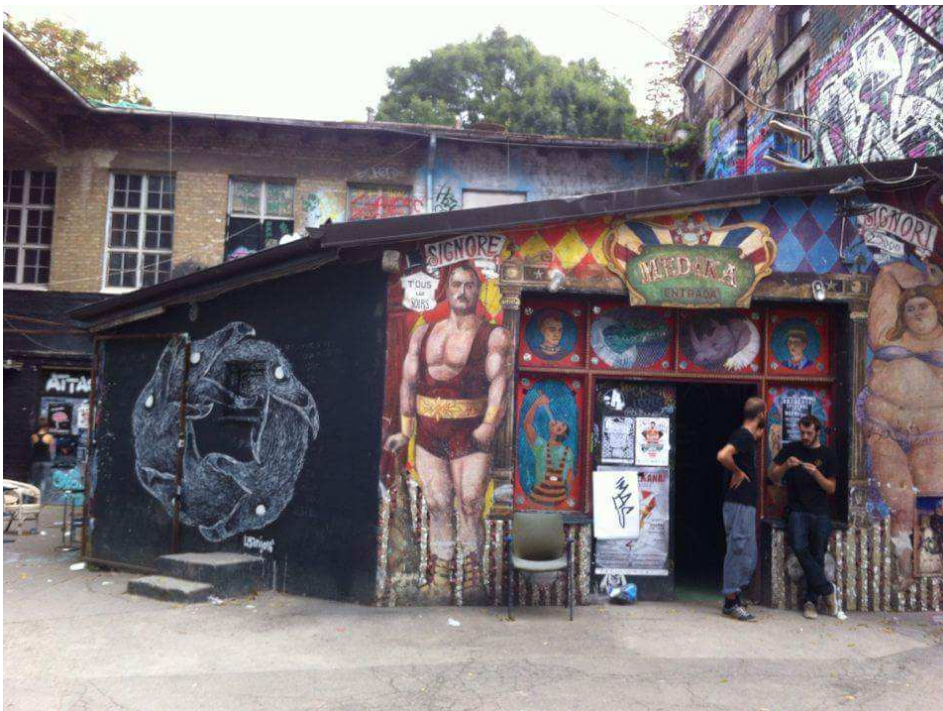
Prilog 8

Ulazak u skvot. Improvizirane stepenice koje vode na krov Medike i predstavljaju ulazak u prostore skvota.

Prilog 9.,

Popodne pred Medikom“

Prilog 10

Zgrada unutar koje se nalaze knjižnica i teretana

Prilog 11

Ulaz u menzu (glavni ulaz u Studentski centar)

Francuski paviljon

ITD

Galerija SC-a

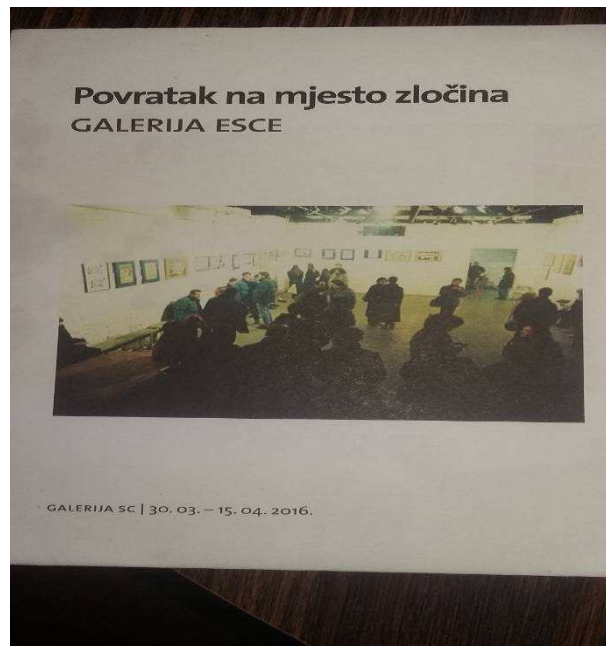

Dostupno na:

http://arhiva.zagrebfilmfestival.com/arhiva/2008/newimages/SC_photos_big/Galerija_SC.jpg

Prilog 12 (dio slika preuzet je iz knjige ur. F. Vukića *Savska 25* (kao što je navedeno u tekstu)

Izložba u Galeriji o Galeriji...

ANATOLIJ KARPOV, SIMULTANKA NA 25 PLOČA, KLUB STUDENTSKOG CENTRA, 1975.

DRAŽEN PETROVIĆ NA TRIBINI „PET MINUTA POSLIJE OSAM“, 1985.

IFSK (Internacionalni festival studentskog kazališta) u SC-u

RAYMOND QUENEAU: „STILSKE VJEŽBE“

Prljavci i Haustor- novi val u SC-u

Majke; početak kraja SC-a

Prilog 13

„Skate“ rampa u Studentskom centru

Dostupno na <http://www.confuzine.com/wp-content/uploads/2013/07/pool-copy.jpg>

„Sretna kuća“ i prostor ispred nje gdje se povremeno održavaju događaji navedeni u tekstu

Prilog 14

Primjeri graffita/murala

Medika

Dostupno na <http://www.zagreb.info/ritam-grada/on-je-pravi-veteran-zagrebacke-scene-grafitera-i-otkrio-je-sve-sto-morate-znati-o-grafitima-u-metropoli-foto/10119>

Studentski centar

6.2 Transkripti

Intervju 1

Istraživač: Vaša osobna/profesionalna priča o vezana uz SC?

Prof. Vukić: Moja priča sa SC-om počinje još u vrijeme mog studiranja. Zatekao sam ga 70ih godina...kao jedno od najvažnijih mjesta okupljanja studentske populacije, mlađe populacije, ajmo reći kreativne populacije. To što je tada bilo postavljeno, postavljeno je još od starije generacije, još tamo negdje 60ih godina, koliko razumijem, mada bi se to moglo provjeriti sa još nekim starijim protagonistima, svi su još živi. Prvenstveno ovima vezanima uz Teatar ITD, Muzički salon. Prvo se počelo skupljati na šanku ITD-a da bi onda to sve eksplodiralo krajem 70ih, sjećam se da je pred onim kafićem znalo biti po nekoliko tisuća ljudi...doslovno. To je bilo žarište, uz Zvečku, Blato i Kazališnu kavanu, tu su se dešavale stvari, prve ljubavi, dilalo se usitno, sklapala su se prijateljstva...Krajem 80-ih je to sve počelo kopniti, iskreno nisam se previše bavio dijagnosticiranjem samog razloga zašto je tome tako, ali...nakon Univerzijade i Zvečka i Blato su malo po malo izgubili taj...to značenje. Sve se malo po malo prebacilo prema ZKM-u. Onda se brzo i to rasulo, kao što se to dogodi mjestima koja privlače ljude. Definitivno Savska 25 više nema taj moment...Tamo se išlo na predstave, izložbe, koncerte, filmske projekcije, meni su osobno najveći atraktor i bile upravo projekcije i cijeli multimedijalni centar dok ga je vodio pok. Galeta. Ja sam što tamo, a što u kinoteci u Kordunskoj, koja više ne postoji odgledao više-manje cijelu povijest filma, kako onu main stream tako i eksperimentalnog. Bila je to velika dopunska škola za mene. Nastavak ide tako da je 2003. SC, odnosno odjel Kultura, naručio od mene izradu knjige o SC-u. Onda je nastalo ono što sam nazvao Savska 25, Arheologija modernosti. Mislio sam da bi bilo interesantno tu urbanu adresu kompletno predstaviti, i u vremenu prije SC-a jer u biti mi se čini da je to pravi pristup da se arheološkom metodom, zato je arheologija u podnaslovu, pristup razlučivanju tih slojeva koji tamo postoje jer sve je nekako nestalo i propalo pa je to interesantno rekonstruirati u nekoj ukupnosti. Onda je došlo do nekih prijepora u SC-u pa je trebalo 10 godina da knjiga izađe. Postavlja se pitanje koliko je Savska 25 zapravo dio alternativne kulture. Činjenica je da sam kroz svoje odrastanje nečemu takvom pripadao, pa i kasnije u karijeri često su bili neki prijepori oko mog rada, mada se ne smatram odveć alternativnim, no dobro. Smisao alternativne kulture se stvara u odnosu postojeći kontekst. Tako moramo sagledavati alternativnost SC-a iz perspektive onog vremena. Dobro je podijeliti cijelu priču na vrijeme od '57-'90 i onda od '90 nadalje. Jer koliko god se neki problemi činili sličnima nisu slični. Kada gledamo kulturu produkciju SC-a, to je prostor gdje možemo govoriti o

alternativnosti. Moja teza je da se tamo događalo nešto inovativno, što bi se moglo staviti u kontekst alternativne kulture. Što je alternativnost bila tada, a što je alternativnost danas? Postoji jedan most, a to je Močvara, nju su i pokrenuli ljudi iz SC-a.

Intervju 2

Istraživač: Tvoja priča o Mediki?

K: Potupno me dekoncentrirala ova policija koja je prošla...(smijeh). Moj doticaj s Medikom prije Medike je bio nikakav. Ja sam čuo za to, ali nikada nisam bio tamo. Sad sam tri godine tamo, ali prije toga ne znam ništa. Krenulo ti je tak da nam je udruga trebala prostor i onda je Slave kroz neke razgovore saznao da tamo ima nešto, on je bio puno involviraniji u taj subkulturni svijet ili kako to već nazvati...On i ja godinama brijemo. Saznao je za tu zadnju prostoriju. Ušli smo tamo, očistili, ofarbali i napravili svoj neslužbeno službeni prostor udruge s ciljem da što prije počnemo s nekim kulturnim programom tamo, prvenstveno filmski program, u tom smjeru nešto da se pokrene. Sudjelovalo je 7,8 ljudi. Bilo je opskurdno, imali smo jednu grijalicu, tak da je to bilo fakat grozno (smijeh). (Susret s frajerom kojeg zna iz Medike, dogovaraju svirku u Mikru. Inače radi se o Damjanu). Počeli smo imati sastanke. Imali smo mi prije Medike neke prostorčiče, na Cvjetnom, u Gundulićevoj kod frenda i tak da to nije bilo prepraktično. Mikro je postao ured i sve smo prebacili na petak. Danas nas cijeli grad zna po petku. Prostor je jedan dan u tjednu tulumara, a ostalo je ured. Kaj se tiče života tamo, krenulo je na foru da je jednostavnije ostati spavati tamo. Gle, smanjuje to životne troškove...Mene to veseli, to je moj odabir, ja sam bio 16 godina u braku...(smijeh)...Meni je ovo nešto zabavno drugačije, trenutno mi ful odgovara.

Istraživač: Kak to da nije bilo obrnuto?

K: Jednostavno, napravio sam dijete sa 24, u nekom mom svjetonazoru to je bila ogromna stvar. Tada mi se život okrenuo. Koketirao sam sa nezavisnom scenom. Na sreću nikada nisam radio stalni posao, tako da sam mogao štošta stići. Sada je puno ležernije, možda je to samo faza, možda će mi to dosaditi...Navodno su ciklusi 7 godina. Vjerojatno mi ne dosadi zbog petaka. U našem klubu se svi smiju (smijeh). Preodlično je, izgleda kao da je krcato, a prebrojiš i ono ima 20 ljudi.

Istraživač: Situacija kada ste došli?

K: Mislim da nas još uvijek gledaju kao da smo tek došli. Još uvijek smo novi... Jesmo mi malo starija ekipa, ali nismo mi baš dio cijele te priče, njihove interne. Malo smo distancirani od njihovih međusobnih odnosa...Dosta vremena tokom dana provodimo negdje drugdje i nismo toliko dio njihovog svakodnevnog brijanja u Mediki...Zapravo fizički mi jesmo tu, ali sam izdvojen od dvorišta...Ja radim unutra.

Istraživač: Dan u Mediki?

K: Male grupice se tu druže, te ekipice plešu po cijeli dan na neku prelošu muziku (smijeh). Ipak smo mi malo stariji ljudi. Odskačemo mi od Medike malo...Ofarbali smo mi klub u bijelo, kaj je jedan svojevrsni opozit crnilu Medike, kako se ona često percipira u javnosti...Hoćemo light, na početku je opis prostora bio Švedski ben sven (???). Hoćemo bijeli prostor, laganicu, svijetlo itd. Ne Ikea nego pravi dizajn, nemamo para pa se furamo na industrial. Sve je više i više toga. Ja čujem za to zaživljavanje petkom i subotom. Ja sam tamo za šankom cijelo vrijeme tak da ne znam kaj se po gradu priča. Ali zadnji petak održavao se „stoner“ i „punk“ koncert), tada sam skužio da je Mikro postao malo relevantniji objekt u gradu (smijeh).Likovi koje ja znam od prije, fakat ozbiljno se kuže u mjuzu i sve ostalo, rekli su da je bilo predobro. Bitno da su svi zadovoljni.

Istraživač: Ti si svaki petak subota tamo?

K: Slave i Neno su izašli iz zabavnog dijela programa, skupa radimo ovaj kulturni dio, ali zabavni je sada ostao na meni...Tak da sam stalno tamo navečer.

Intervju 3

Sanjica: ...cijela scena jedino je i mogla ići kroz SC, bile su one organizacije SKOJ i slično, nije se ništa puno dešavalo van toga tak da je SC ostao jedini di se nešto događalo u to vrijeme vezano uz scenu. E, onda nakon devedesetih i pojavom cijelog tog civilnog društva SC je počeo lagano stagnirati (postao je menza praktički). Ima taj teatar ITD, bilo je neko vrijeme kad je bila Nataša Rajković, ona je uvela ovo „Kultura promjena, ona je pokušala nešto napraviti, pomaknut se prema nečemu suvremenom i otvorit vrata nezavisnoj kulturi, ali nije uspjela u tome. Koliko sam ja skužila ta cijela struktura u SC-u im to nije dala, mi smo isto masu puta pokušali radit tamo neke svoje programe i prije Nataše Rajković, ali bilo je ful teško dobiti prostore.

Istraživač: Mene zapravo najviše zanima taj proces „umiranja“ SC-a, kako je to sve tamo zapravo umrlo...

Sanjica: Da, to i mene jako interesira...

Istraživač: Kaj se tiče Medike, interesantan mi je taj prijelaz Medike iz nečega što je bilo jako zatvoreno do nečega što Medika predstavlja danas.

Sanjica: Medika prije nego je postala „otvorena“ je trajala oko godinu dana, bilo je ful teško tu išta raditi jer je bilo zapravo ilegalno...Onda kada smo kao postali legalni opet je došlo do određenih sukoba unutar same Medike. Jedna struja nas koji smo skvotirali Mediku s ciljem da ona postane javni prostor došla je u sukob s drugom stranom koja je mislila da su oni ti ljudi koji tu moraju biti glavni...pobijedila je naša struja, kao i u puno drugih kasnijih okršaja...

Istraživač: Čitajući knjigu baš mi je zapeo za oko taj moment vašeg upada tamo, kako ste nakon toga krenuli u proces „otvaranja“ prostora?

Sanjica: Prvo smo skvotirali neke druge prostore, onda smo opet upali u Mediku nakon prvog velikog partija, imali smo sastanak i dogovorili da idemo u legalizaciju kako bi mogli od toga napraviti javni prostor. Tu smo se propisno ispičkarali svi skupa jer smo se posvađali ići u legaliziranje ili ne. Ovi koji nisu to htjeli imali su zatvorene umove i nisu kužili da su to prilike, da bi nakon godinu dana kad je došla evikcija svi krenuli s teorijama da moramo ići u zagovaranje da to postane legalno. Eto, onda smo legalizirali prostor...Sad, kako je došlo do „otvaranja“ prostora, pa iskreno došlo je već i prije do toga jer mi čim smo skvotirali išli smo s namjerom da to bude javni prostor za razne umjetnosti i neka vrsta društvenog centra...To što su se na tu ideju zakačili neki ljudi sa zatvorenim umovima, mi tu nismo ništa krivi. Ti ljudi danas ili su otišli ili su još tamo ali nemaju nikakvi značajniju ulogu... Attack je iznjedrio Mediku, recimo da Attack ode iz Medike to bi se sve urušilo skroz.

Istraživač: Kad ste krenuli u sve to koje ste prostore imali?

Sanjica: Imali smo sve prostore, samo nije bilo ljudi ni sadržaja za pokriti to sve, tek kada smo postali legalni puno je više ljudi počelo dolaziti. U naprijed smo mi to već imali isplanirano da bi što bilo, ali tek kada smo postali legalni su ljudi počeli stvarno dolaziti, valjda zbog straha od murije ili već nečega...

Istraživač: Koliko je to grupa ljudi bila u početku?

Sanjica: Brojka je ful varirala kroz godine, mislim da je neka ajmo reći konstanta bilo 20-30 ljudi.

Istraživač: Koji je uopće proces bio za naći se u svemu tome?

Sanjica: A niš, dođeš i kažeš da bi se uključio, da bi nešto radio, ako si aktivan potrebno je da sudjeluješ u odlukama organizacije itd.

Istraživač: Mirko prostor...

Sanjica: On nema veze s Attackom, Attack drži cijelu Mediku, razlika Attacka i drugih nekih organizacije je u tome što je Attack uvijek bio otvoren, drugi nisu baš raspoloženi da uključuju ljude i tak...

Istraživač: Kaj da dođe do nekog slučaja da se Attackova uloga dovede u pitanje?

Sanjica: To je nemoguće jer se to može samo iz unutra, ti moraš biti aktivan član i sudjelovati na sastancima da bi nešto mijenjao. Mi svake godine imamo i reviziju članstva, neki ljudi koji više nisu aktivni postaju počasni članovi i nemaju pravo odlučivanja. Oni koji su u Medici, a nisu članovi Attacka nemaju pravo odlučivati.

Istraživač: Kako se nosite s time da je to otvoreno za sve, a da vi donosite odluke?

Sanjica: Čuj, to je problem, Attack se mora s time nositi. Imali smo mi dosta problema s tim da su mnogi dolazili tamo. Neke stvari se s vremenom pokažu, jer sada više nema toliko problema. Vrijeme uništi neke, a neki ustraju i dalje.

Istraživač: Najčešća kritika Medike je upad, a navodno je Medika otvorena za sve...

Sanjica: To nije istina, to je apsolutna glupost, što znači otvorena za sve, da li to znači da mi možeš doći tamo i razbiti mi prozor? Mi to plaćamo tak da... Više mi se ne da uopće odgovarat na ta pitanja. Ljudi uopće na kuže kaj znači da je nešto autonomno, nitko nikoga ne sili na ništa, odi u Vintage ak hoćeš. Da je tam skvot recimo bilo bi još zatvorenije...

Istraživač: Ideja skvota je nestala?

Sanjica: Nije to više skvot, mislim to djeluje još donekle na nekim principima DIY-a i skvotiranja iz vana, recimo Metelkova je prvo bila skvot sada više nije, ima puno centara u Europi... Masu ljudi sam ja potjerala iz dvorišta jer su tamo pišali itd. Meni je sada puno bolje nego prije, najgora bagra se skupljala, pogotovo nakon što više nije bilo Krivog puta. Sada je puno bolje, ak neko hoće doći na koncert dođe, plati kartu i to je to. I dalje ljudi tam rade svašta, ali puno manje...

Istraživač: Kak funkcionira samo uređenje? Principi radne akcije?

Sanjica: Uglavnom tako.. kada se sređuje svi radimo. Recimo Mikro to radi sam jer je to njihov „privatni“ prostor. Oni koji imaju svoju privatnu prostoriju sami si sređuju. Kada se sređuju neki zajednički prostori to je nešto sasvim drugo. Unutar Attacka imaš galeriju, klub, infošop, knjižnicu... Imaš ljudi koji su u nekoj sekciji a ne znaju nužno jedni druge... Osim ako se ne hengaju cijelo vrijeme tamo, piju pive i duvaju... Imaš ljudi koji su samo u knjižnici i samo su tamo i to je to... a svi smo ista organizacija. Mene svi zivkaju jer sam stalno tamo u uredu...

Istraživač: Budućnost Medike?

Sanjica: To nitko ne zna...fakat...sada smo tražili produljenje ugovora, ali ne znam kako će to biti dalje, trebao bi sada krenuti radio... Nije nam još sređen studio, fali nam para, bit će to gore na tavanu...

Istraživač: Imidž? Kam ideš u Mediku? To zvuči dosta loše pred starcima...ako me kužiš...

Sanjica: Nama ti preko ljeta TZ šalje hrpu bekpekera, onako TZ nas ima u svojim brošurama, svi se oni kurče s tim, a kada treba nešto uložiti onda ništa. Kada je trebalo za Europsku prijestolnicu kulture onda su nas zvali na sastanak, to mi je diglo tlak.

Istraživač: Medika i civilno društvo...

Sanjica: Povezivali smo se u različite platforme. Nismo mi znali da će to baš biti prostor Medike. Mi smo 90ih putovali okolo i sve smo to vidjeli vani i htjeli smo to imati tu. Sada, da li je to baš to... Ja bi htjela da to bude samoodrživo, energetski itd. Sada ćemo se okušati na projektima opet. Solo idemo u to... Ja ti već neko vrijeme radim na projektima...

Istraživač: Kaj je s prvom ekipom Medike?

Sanjica: Još smo mi tamo...Malo je problematično, te mlađe generacije koje su to dobile na gotovo ne kuže da se tu mora ulagati energije, ne samo dolaziti tamo na koncert i piti pivo, nego dolaziti na sastanke, donositi odluke i preuzimati odgovornost. Ne samo da dođu tamo i eto klub postoji i to je to...

Intervju 4

Istraživač: Zanima me tvoje viđenje početka Medike. Pogotovo prvog dolaska u Mediku jer sam već načuo nešto o tulumu u Lapu.

Ivek: „Kakav je to tulum bio, joj, a nakon tog murija i sve ostalo. Budem te ja upoznao s jednim dečkom tu, taj ti je fanatik, ekstremist, pa taj je na svakom tom tulumu ostajao do kraja i čekao muriju, ma svega je tu bilo...A kad smo skvotirali Mediku, to ti je bilo penjanje prek prozora, ono, ja držim pesa, popnemo njega gore i onda dolazi još nas par po nekoj špagi. Murija dolazi, a mi se buksamo, zaključavamo vrata, i brijemo nemrete nam ništa (smijeh)...“

Istraživač: Koja je ideja stajala iza dolaska? Skvotiranje ili nešto drugo?

Ivek: Dosta sam ja to sve vidio vani. Nizozemska, Njemačka i slične zemlje, njihovi projekti housinga. Naša prvobitna ideja s kojom smo se vodili bila je nužnost neke socijalne korisnosti prostora koji ćemo mi organizirati.

Istraživač: I danas, s odmakom, je li ideja uspjela?

Ivek: Recimo Močvara dobiva deset puta više novaca od Medike, ali mi imamo deset puta više posjetitelja od njih. Tak da mislim da smo uspjeli. Nije da ih ja hoću popljuvati, ali razmisli oni su ustanova koja je dio gradske kulture, a mi smo autonomni i nemamo toliko para, a radimo program non-stop. Tak da mislim da je u Mediki stvar donekle uspjela.

Istraživač: Upravo taj dnevni dio Medike je ono gdje vidim potencijal Medike, pogotovo što se tiče konstantnosti događanja.

Ivek: Medika je u tome uspjela, sa manje novca od ostalih mi radimo svakodnevne aktivnosti, imamo posjetitelje, različite sekcije i nekako to sve održavamo.

Intervju 5

Istraživač: Kada i kako počinje tvoja priča sa skvotom u Mediki?

Deana: „Ja sam ovdje dvije godine, imam svoj prostor koji se otvorio i ja sam baš u tom trenutku odlučila da ću pokušati ovdje useliti. Ja i cure iz benda smo se dogovorile kako bi bilo praktično da smo sve ovdje i da možemo imati više proba. Upoznala sam ekipu ovdje, moram ti reći kako ja nisam bila dio cijele ove priče prije nego sam došla živjeti ovdje. Neko vrijeme sam se upoznavala sa svima i svime ovdje i onda je odlučeno da ja mogu ostati...“

Istraživač: Ti si inače među prvim osobama iz skvota koja je željela otvoreno pričati o skvotu.

Deana: Ne znam koliko ti ljudi iz skvota hoće o tome pričati. Javna je tajna da se tamo živi, svi to znaju, od običnih ljudi pa sve do vlasti, ali stvar je u tome da sami stanari nisu baš voljni o tome javno govoriti. Ekipa koja je tu ne voli da se u skvot puno zadire, mi imamo svoje stvari koje nemaju veze s Medikom kao klubom navečer. Ja sam tu par godina i skroz mi je ok. Imam svoj prostor i participiram u troškovima...“

Intervju 6

Istraživač: Već smo ranije razgovarali, tvoj put u Mediki je isprepleten i sudjelovanjem u aktivnostima Medike, ali i životom u skvotu.

Matea: „Od samog početka to je bila jedna mješovita grupa, a to se, vjeruj mi održalo sve do danas. Čim su stvari ovdje krenule došlo je do toga da ekipa koja brije na mjuzu hoće ovdje imat koncerte, dio ljudi koji su bili u skvot priči odmah je čvrsto odlučio da je to prvenstvena uloga Medike...tako je bilo na početku, tako je i danas. Nitko više ne želi u potpunosti maknuti stvari koje se događaju van skvota, ali dosta ekipe koja je živjela ili živi ovdje želi da taj skvot dio bude zaseban...Punk i rave ekipa prvi su se organizirali i počeli sprovoditi u djelo organizirane programe, nakon njih krenule su ideje o organiziranju izložbi i svega ostalog“

Istraživač: Kako izgleda proces dolaska novog stanara u skvot?

Matea: „Netko izrazi želju da bi ovdje došao živjeti, onda ti se svi stanari nađu, malo se raspravlja. Prvi i osnovni uvjet je da ima mjesta...to ti se zove „place“, svugdje u Europi u skvotovima uvijek ti je taj termin „place“. Niš, kad ima mjesta, kad netko ima želju, ak se pokaže da je normalna osoba i da ga drugi prihvaćaju, to je to...“

Istraživač: Kako vidiš svoju budućnost u skvotu?

Matea: „Ja sam sada tu, ne znam do kada ću biti. Od samih početaka sam ja dio Medike i svega što se događa na toj sceni...Stalno se nešto radi po Mediki, nije da baš svi sudjeluju, ali eto, tko želi može se uključiti (smijeh). Baš sada čekam jedan poslić koji će biti valjda 2-3 mjeseca. Poslije toga ću vidjeti. Relativno dugo sam već ovdje i čini mi se da bi mogla uskoro otići, mada ne želim još ništa odlučivati...Pišem neke stvari, onako više za sebe, da li ću ikada to objavljivati ne znam, vidjet ćemo...Kada nešto nađem radim, kada ne onda sam posvećena svojim stvarima“

Intervju 7

Istraživač: Da ne pričamo stalno o prošlosti, kako vidite SC danas?

Mila: „Oni bi htjeli mijenjat SC, ja sam protiv toga, on mora ostati ovdje gdje je i ovakav kakav je. Teško da će se vratiti ona vremena kad je ovdje sve bilo krcato i živo, ali eto, ja Galeriju ne dam, trudimo se i radimo. Ima ljudi koji još ovdje rade i trude se, pokušavamo nešto oživjeti, ali teško je. Nema novaca, a i nema baš ni interesa“

Istraživač: Dugo ste vi već ovdje, da li je uopće moguće komparirati današnje vrijeme i 80-e u SC-u?

Mila: To su dvije nespojive stvari, to je nemoguće dovoditi u odnos jer jednostavno cijelokupna situacija je bila drugačija. SC je predstavljao mjesto gdje se nešto događa, jednostavnije, ako si htio nešto i nekoga vidjeti došao bi u SC. Danas s druge strane u SC dođeš ciljano ako nešto ima, nema više te spontanosti okupljanja. Ali eto, još smo tu...“

Intervju 8

Istraživač: Kakva je situacija s policijom u Mediki?

Saša: A gle, oni znaju kaj se tu događa. Ja ne znam kako to da oni češće nas ne posjete. Dođu tu i tamo, bila je jedna racija davno. Nemojmo se lagati, ima tu razloga za doći, ali opet kad pogledaš ne isplati im se jer bi morali svaki vikend. Mislim da dugoročno neće biti nikakvih problema jer gradu i nama je u interesu da tu budemo.

Istraživač: Ti si mahom involviran u rad Mikra...

Saša: Da, mi smo to pokrenuli, stvar je dobro krenula i sada to već lagano jedan od jačih stvari u gradu pogotovo petkom. K ti to vodi, a ja sam se malo odmaknuo. Budućnost ne znam kaj donosi, a zapravo nije ni bitno jer Medika funkcionira na takav način...“

6.3 Dnevnik promatranja – datumi i vrijeme promatranja

15.5.2016.- 25.5.2016.- Svakodnevno od 15-17 i od 20 sati nadalje (Medika i SC)

26.5.- 19h-03h (Medika)

27.5.- 15h-19h (Medika)

28.5.- 19h-21h (Medika)

29.5.- 20h-23h (Medika)

30.5.- 16h-17h (Medika)

2.6.- 19h-21h (Medika)

3.6.- 15h-17h (Medika)

4.6.- 17h-19h (Medika)

5.6.- 19h-22h (Medika)

7.6.- 18h-20h (Medika)

8.6.- 16h-18h (Medika)

10.6.- 20h-01h (Medika)

11.6.- 19h-03h (Medika)

18.6.- 20h-03h (Medika)